

Рівненський державний гуманітарний університет
Філологічний факультет
Кафедра теорії і практики іноземних мов та методики викладання

УДК 373.5.016:811.111:004(07)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ступеня “магістр”

на тему:

«Формування мовленнєвої активності учнів у позакласній роботі на старшому ступені навчання англійської мови»

Виконала:

Здобувачка VI курсу, групи ІМ - 61
спеціальності 014.02 Середня освіта
Яна ПИШНЯК

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор
Ольга БЕЗКОРОВАЙНА

Рівне – 2025

Зміст:

АНОТАЦІЯ.....	4
ABSTRACT.....	5
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	10
1.1. Поняття мовленнєвої активності в психолого-педагогічній літературі	10
1.2. Особливості мовленнєвої діяльності старшокласників на уроках іноземної мови	16
1.3. Принципи і умови формування мовленнєвої активності в освітньому процесі	21
1.4. Місце позакласної роботи у системі навчання англійської мови	27
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ НА СТАРШОМУ СТУПЕНІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	33
2.1. Методика організації та проведення емпіричного дослідження	33
2.2. Діагностика початкового рівня мовленнєвої активності учнів 9-тих класів Рівненської гімназії №24 (констатувальний етап експерименту)	41
2.3. Формування та впровадження позакласних заходів, спрямованих на розвиток мовленнєвої активності (формувальний етап експерименту)	49
2.4. Оцінка результатів експерименту та аналіз динаміки показників (контрольно-узагальнювальний етап).....	59
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ	64

3.1. Основні напрями та ефективні форми позакласної діяльності з англійської мови	64
3.2. Практичні рекомендації вчителям англійської мови щодо планування та оцінювання позакласної діяльності	71
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	86
ДОДАТКИ	93

АНОТАЦІЯ

Магістерська робота присвячена дослідженню процесу формування мовленнєвої активності учнів старшої школи в умовах навчальної та позакласної діяльності з англійської мови. У роботі розкрито сутність поняття «мовленнєва активність», визначено її структурні компоненти, психолого-педагогічні передумови та чинники розвитку в учнів підліткового віку. Теоретичний аналіз наукових джерел дозволив обґрунтувати доцільність поєднання традиційного навчання з інтерактивними формами та позакласними заходами як засобом стимулювання комунікативної ініціативи. У ході експериментального дослідження визначено етапи, методи та критерії оцінювання рівня сформованості мовленнєвої активності, проведено аналіз результатів упровадження різних форм позакласної роботи — мовних клубів, дебатів, театралізованих постановок, проєктів. Отримані результати підтвердили, що інтеграція навчальних і позанавчальних форм діяльності, використання інноваційних технологій, гейміфікації та елементів рефлексії позитивно впливають на розвиток комунікативної компетентності, самостійності та мотивації старшокласників до вивчення англійської мови. Розроблені методичні рекомендації можуть бути використані вчителями англійської мови для вдосконалення освітнього процесу та активізації учнів у позакласній діяльності.

Ключові слова: мовленнєва активність, старшокласники, англійська мова, позакласна діяльність, комунікативна компетентність, інтерактивні методи, мотивація, гейміфікація.

ABSTRACT

The master's thesis is devoted to the study of the formation of senior students' speech activity within the framework of classroom and extracurricular English language learning. The paper reveals the essence of the concept of speech activity, defines its structural components, psychological and pedagogical prerequisites, and the key factors influencing its development in adolescence. Theoretical analysis of scientific sources substantiated the feasibility of combining traditional teaching with interactive methods and extracurricular activities as a means of stimulating communicative initiative. The experimental part outlines the stages, methods, and criteria for assessing the level of students' speech activity and presents the results of implementing various extracurricular forms such as English clubs, debates, theatrical performances, and project-based work. The findings confirmed that integrating educational and extracurricular practices, along with the use of innovative technologies, gamification, and reflection, positively affects the development of communicative competence, independence, and motivation among senior students. The developed methodological recommendations can be applied by English language teachers to enhance the effectiveness of the educational process and to foster students' engagement in extracurricular communication.

Keywords: speech activity, senior students, English language, extracurricular activities, communicative competence, interactive methods, motivation, gamification.

ВСТУП

Сучасна система освіти в Україні орієнтується на формування конкурентоспроможної, комунікативно компетентної особистості, здатної до міжкультурної взаємодії у глобалізованому світі. Вивчення англійської мови як міжнародного засобу спілкування набуває особливої актуальності в контексті інтеграції України у європейський освітній простір. Одним із ключових завдань навчання іноземної мови є формування мовленнєвої активності, яка визначає готовність і здатність учнів активно використовувати мовні знання у процесі реального спілкування.

Попри значні досягнення у сфері методики навчання англійської мови, проблема активізації мовленнєвої діяльності старшокласників залишається складною. Традиційні форми навчання не завжди забезпечують належну мотивацію до вживання англійської мови поза межами навчального процесу. Саме тому зростає роль позакласної роботи, що створює сприятливі умови для розвитку комунікативної ініціативи, розкриття творчого потенціалу та формування позитивного ставлення до вивчення мови.

У психолого-педагогічній літературі проблема формування мовленнєвої активності розглядалася у працях таких учених, як О. Леонт'єв, Л. Виготський, І. Зимня, Г. Китайгородська, С. Ніколаєва, Н. Скляренко, О. Бігич, які досліджували закономірності розвитку мовленнєвої діяльності, мотиви та умови її активізації. У сучасній методиці викладання англійської мови особлива увага приділяється комунікативно орієнтованим, інтерактивним та проектним методам, що сприяють зростанню мовленнєвої активності учнів. Проте саме позакласна робота як специфічна форма педагогічної взаємодії потребує більш глибокого наукового осмислення, зокрема щодо її впливу на формування мовленнєвої компетентності старшокласників.

Актуальність дослідження полягає у необхідності пошуку ефективних шляхів розвитку мовленнєвої активності учнів старшої школи в умовах реформування освітнього процесу, орієнтованого на компетентнісний підхід,

особистісно орієнтоване навчання та створення іншомовного освітнього середовища. Позакласна робота виступає важливим засобом реалізації цих завдань, адже вона забезпечує ситуації природного спілкування, які стимулюють мовленнєву ініціативу та мотивацію учнів.

Об'єкт дослідження – процес формування мовленнєвої активності учнів старшої школи у вивченні англійської мови.

Предмет дослідження – форми, методи й педагогічні умови формування мовленнєвої активності учнів у позакласній роботі.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити ефективність позакласних форм роботи, спрямованих на формування мовленнєвої активності старшокласників у процесі навчання англійської мови.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких **завдань**:

1. Проаналізувати психолого-педагогічні підходи до визначення сутності поняття «мовленнєва активність» та умов її формування.
2. Розкрити роль позакласної роботи у розвитку мовленнєвої діяльності учнів старшої школи.
3. Визначити ефективні методи та форми позакласної роботи з англійської мови, що сприяють підвищенню мовленнєвої активності.
4. Провести педагогічний експеримент з упровадженням позакласних форм діяльності та перевірити їхній вплив на рівень мовленнєвої активності учнів.
5. Узагальнити результати експерименту та розробити методичні рекомендації для вчителів англійської мови.

Гіпотеза дослідження. Передбачається, що цілеспрямоване формування мовленнєвої активності учнів старшої школи у процесі вивчення англійської мови буде ефективним за умови системного поєднання навчальної та позакласної діяльності, побудованої на засадах інтерактивності, комунікативної спрямованості, емоційної привабливості та особистісно орієнтованого підходу. Реалізація комплексу педагогічних умов — використання ігрових, проектних і театралізованих форм роботи, створення атмосфери підтримки та позитивного оцінювання,

залучення учнів до самостійного вибору тем і завдань — сприятиме підвищенню рівня мовленнєвої ініціативи, комунікативної компетентності та внутрішньої мотивації до вивчення англійської мови.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано комплекс взаємопов'язаних методів: теоретичні (аналіз і систематизація психолого-педагогічних і методичних джерел, узагальнення наукових підходів); емпіричні (спостереження, анкетування, тестування, бесіди, педагогічний експеримент); статистичні (кількісна та якісна обробка результатів дослідження).

База дослідження. Експериментальна робота проводилася на базі Рівненської гімназії № 24 Рівненської міської ради. У дослідженні брали участь учні 9-х класів, які мають достатній рівень сформованості іншомовної компетентності для участі у позакласних комунікативних заходах.

Наукова новизна дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці впливу позакласної роботи на розвиток мовленнєвої активності учнів старшої школи, а також у визначенні комплексу педагогічних умов, що забезпечують ефективність цього процесу.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання запропонованих форм і методів позакласної роботи в практиці викладання англійської мови у закладах загальної середньої освіти, у системі підвищення кваліфікації вчителів, а також у створенні методичних рекомендацій щодо формування мовленнєвої активності учнів.

Апробація дослідження. Основні результати дослідження доповідалися та обговорювалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції з теми: «Актуальні проблеми сучасної іноземної філології» (20 травня 2024 року). Публікація статті на тему: «Дистанційне навчання іноземним мовам: специфіка і перспективи» (с.122) та на Всеукраїнській науково-практичній конференції з теми: «Сучасні філологічні дослідження: традиції та інновації» (21 травня 2024 року). Публікація статті на тему: «Тікток як сучасний інструмент навчання іноземної мови» (с.122-125) відобразились в електронному виданні.

Структура роботи. Магістерська робота складається із трьох розділів, загальних висновків, переліку використаних джерел та додатків. У першому розділі висвітлено теоретичні засади дослідження мовленнєвої активності учнів старшої школи, проаналізовано психолого-педагогічні підходи та принципи її формування в освітньому процесі. У другому розділі подано характеристику організації та проведення експериментального дослідження, визначено чинники, етапи, критерії та показники розвитку мовленнєвої активності учнів у навчальній і позакласній діяльності. У третьому розділі обґрунтовано основні напрями, форми та методичні підходи до організації позакласної роботи з англійської мови, спрямованої на активізацію мовленнєвої діяльності старшокласників, а також розроблено практичні рекомендації для вчителів.

Магістерська робота містить 20 таблиць, 16 рисунків та 1 додаток. Загальний обсяг роботи викладений на 95 сторінках, обсяг основного тексту – 85 сторінок. Перелік використаних джерел складає 75 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

1.1. Поняття мовленнєвої активності в психолого-педагогічній літературі

Поняття **мовленнєвої активності** охоплює здатність особистості ініціювати, підтримувати та розвивати мовленнєву взаємодію, орієнтуючись на конкретну комунікативну ситуацію. У психолого-педагогічній науці цей термін розглядається не лише як прояв мовленнєвої компетентності, а й як показник особистісної зрілості, пізнавальної мотивації й соціальної активності. Згідно з дослідженнями Л. Виготського, мовлення є інструментом мислення, що стимулює внутрішню активність учня, формуючи у нього здатність до самовираження й соціальної взаємодії [6]. Мовленнєва активність, таким чином, виступає не лише результатом засвоєння мовних норм, а насамперед — динамічним процесом, що виявляється у вмінні користуватися мовою як засобом міжособистісного спілкування.

Сучасні українські вчені (О. Бігич, С. Ніколаєва, Н. Скляренко) підкреслюють, що активне мовлення учнів у процесі навчання англійської мови має формуватися через створення комунікативних ситуацій, які вимагають від здобувачів ініціативності, мовленнєвої самостійності та творчості [4; 52]. Така позиція співвідноситься з підходом Г. Хаймса, який визначив поняття *communicative competence* як здатність індивіда ефективно й доречно використовувати мову в різних соціокультурних контекстах [68].

У педагогічній психології мовленнєву активність трактують як поєднання когнітивного, емоційно-вольового та мотиваційного компонентів, що виявляються в прагненні людини до комунікації. Її рівень залежить від соціального досвіду, емоційного стану, навчального середовища й стилю взаємодії педагога з учнями [44]. Отже, мовленнєва активність — це не лише зовнішній прояв мовлення, а й внутрішня готовність до комунікативної дії [61].

Під час підготовки дипломного дослідження з теми «Формування мовленнєвої активності учнів у позакласній роботі на старшому ступені навчання англійської

мови» було опрацьовано широкий спектр наукових, методичних і психолого-педагогічних джерел, які відображають теоретичні засади, практичний досвід та сучасні тенденції розвитку іншомовної освіти. У процесі добору літератури враховувалися як вітчизняні, так і зарубіжні праці, що висвітлюють питання комунікативного підходу, інтерактивних технологій, міжкультурної компетентності та психолого-вікових особливостей старшокласників. Подані у таблиці 1.1 джерела стали науково-теоретичним і методологічним підґрунтям дослідження, забезпечивши комплексне розуміння процесу формування мовленнєвої активності учнів у позаурочній діяльності та дозволивши обґрунтувати ефективні напрями, принципи й методи організації позакласної роботи з англійської мови.

Таблиця 1.1

Основні підходи до трактування поняття “мовленнєва активність” у психолого-педагогічній літературі

Автор / школа	Сутність поняття	Ключовий акцент
Л. Виготський [6]	Мовлення як знаряддя мислення; активність як психічна функція	Пізнавальний аспект
О. Бігич, С. Ніколаєва [4]	Мовленнєва активність як результат і умова навчання іноземної мови	Комунікативна ініціатива
Г. Хаймс [68]	Здатність доречно використовувати мову у соціальному контексті	Соціокультурна компетентність
Дж. Брунер [61]	Мовлення як засіб соціального досвіду та когнітивного розвитку	Соціально-психологічна інтеграція
Н. Складенко [52]	Активність як компонент мовленнєвої компетенції старшокласників	Педагогічно-мотиваційний аспект

Аналіз наукових підходів і трактувань поняття «мовленнєва активність» у психолого-педагогічній та методичній літературі, поданих у таблиці, дає змогу стверджувати, що це явище є багатовимірним і поєднує у собі як когнітивні, так і мотиваційно-емоційні та поведінкові компоненти. Дослідники розглядають мовленнєву активність не лише як здатність до володіння мовними засобами, а як складну систему дій, установок і прагнень, що забезпечують ініціативну участь особистості у спілкуванні. Її сутність полягає у внутрішній готовності й

зовнішньому вияві мовленнєвої поведінки, спрямованої на досягнення комунікативної мети у певному соціальному контексті.

У більшості авторських концепцій мовленнєва активність постає як інтегративна якість особистості, яка формується у процесі цілеспрямованого педагогічного впливу. Одні автори (зокрема, С. Ніколаєва [37], О. Бігич, І. [2], Коваленко [17]) акцентують на когнітивно-комунікативному аспекті, підкреслюючи, що мовленнєва активність ґрунтується на сформованості мовних знань, умінь і навичок, необхідних для побудови й розуміння висловлювань у різних ситуаціях спілкування. Інші вчені (О. Лубянова [26], Л. Бронзель Т. [5], Коваль [18]) розглядають її крізь призму особистісно-мотиваційного підходу, вважаючи, що головною умовою активності є позитивна мотивація, інтерес до іншомовного спілкування та потреба у самовираженні. У цьому контексті мовленнєва активність набуває характеру внутрішньої готовності, що визначає поведінку учня в комунікативних ситуаціях.

Вагоме місце у тлумаченні поняття займає соціально-психологічний аспект, на якому наголошують В. Волкова, [8] І. Середницька, [50] О. Краєва [20]. На їхню думку, мовленнєва активність є соціально зумовленою формою поведінки, яка відображає взаємодію особистості з іншими людьми через мовні засоби. У цьому контексті важливими є не лише знання, а й уміння співпрацювати, проявляти емпатію, гнучко реагувати на комунікативні сигнали співрозмовника. Такий підхід дозволяє розглядати мовленнєву активність як показник соціальної зрілості, розвитку комунікативної компетентності й здатності адаптуватися до різних соціокультурних ситуацій.

Дослідники методичного напрямку (О. Пометун [40], С. Сисоєва [51], Н. Кузьменко [22], В. Редько [47]) трактують мовленнєву активність як результат педагогічного впливу й водночас як умову ефективного навчання. Вони підкреслюють, що рівень активності учнів безпосередньо залежить від характеру навчального середовища, форм взаємодії, методів і прийомів, які використовує педагог. Зокрема, інтерактивні технології, групові форми роботи, проектна діяльність і позакласна комунікація створюють умови для переходу від

репродуктивної до продуктивної мовленнєвої поведінки. Мовленнєва активність у такому розумінні — це не стільки результат засвоєння знань, скільки процес, у якому учень реалізує свої мовленнєві можливості через дію, ініціативу та творчість.

Значна кількість авторів (зокрема, С. Литвин [25], Г. Циганок [57], Є. Шевченко [58]) підкреслюють емоційно-ціннісний аспект поняття, наголошуючи, що активність мовлення формується тоді, коли учень відчуває емоційне залучення, задоволення від процесу спілкування, можливість самовираження. Емоційно забарвлені ситуації позакласної діяльності — театралізовані дійства, творчі виступи, дебати, рольові ігри — пробуджують інтерес, стимулюють ініціативу та знімають страх помилки, що є вирішальним чинником для розвитку природного мовлення.

Варто зазначити, що деякі автори (О. Бігич, [3] С. Ніколаєва, [36] М. Кузьменко [22]) розширюють трактування поняття «мовленнєва активність», включаючи до його структури інтелектуально-пізнавальний аспект. На їхню думку, ефективне мовленнєве спілкування передбачає не лише володіння мовними засобами, а й здатність мислити іншомовно, осмислювати контексти, прогнозувати реакцію співрозмовника. Цей підхід поєднує мовну діяльність з когнітивними процесами, що формує глибше розуміння комунікації як інтелектуального акту.

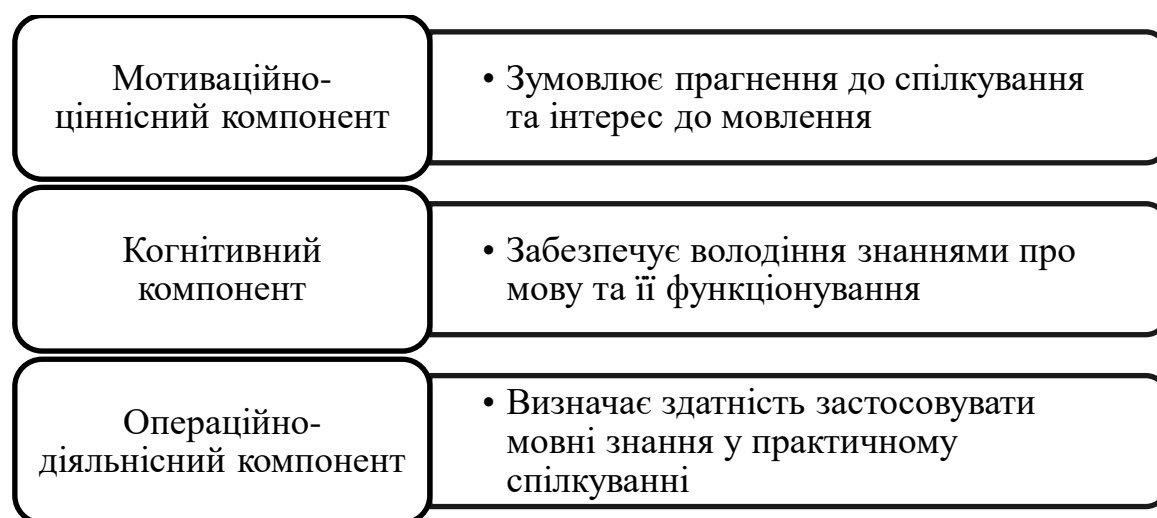
Отже, узагальнення представлених у таблиці підходів дозволяє визначити мовленнєву активність як інтегральну характеристику особистості, що охоплює когнітивний, мотиваційний, емоційний, поведінковий і соціально-комунікативний аспекти. Вона виявляється у готовності й здатності учня використовувати мовні засоби для досягнення мети спілкування, у прагненні ініціювати мовленнєву взаємодію, у гнучкості, самостійності та емоційній виразності. Усі автори сходяться на думці, що мовленнєва активність формується в умовах цілеспрямованої педагогічної діяльності, де важливу роль відіграють сприятливий психологічний клімат, позитивна мотивація, підтримка інтересу та можливість творчої самореалізації.

Таким чином, таблиця відображає не лише розмаїття трактувань поняття, а й еволюцію наукової думки — від розуміння мовленнєвої активності як функціональної здатності до її усвідомлення як особистісного, культурного й

соціального феномена. Саме таке цілісне бачення дає змогу сучасній методиці навчання англійської мови забезпечити гармонійний розвиток учнів — від знання мови до здатності вільно, природно й творчо використовувати її у процесі реального спілкування.

У дослідженнях з методики викладання іноземних мов підкреслюється, що мовленнєва активність не формується стихійно — її потрібно цілеспрямовано розвивати через педагогічно організовані комунікативні ситуації. О. Пометун і Л. Пироженко [42] наголошують, що інтерактивні технології навчання, які передбачають діалогічність і співпрацю, створюють умови для активного включення учнів у мовленнєву взаємодію. Водночас, як зазначає Д. Нанн [70], ефективність розвитку мовленнєвої активності залежить від рівня психологічного комфорту в групі, атмосфери довіри та підтримки з боку вчителя.

Складові мовленнєвої активності представлені на рисунку 1.1

Рисунок 1.1. – Складові компоненти мовленнєвої активності

Рисунок наочно демонструє структуру мовленнєвої активності як цілісного утворення, у якому взаємодіють мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий і поведінковий компоненти. Їх взаємозв'язок забезпечує не лише готовність учня до мовленнєвої дії, а й реальне її здійснення у різних комунікативних ситуаціях. Мотиваційний компонент стимулює інтерес до висловлення, когнітивний —

забезпечує опору на знання та мовні засоби, емоційно-вольовий — сприяє подоланню невпевненості, а поведінковий — реалізує активність у мовленні. Таким чином, рисунок відображає системний характер мовленнєвої активності, що формується під впливом навчального середовища та педагогічної взаємодії.

У таблиці 1.2 наведено порівняльну характеристику компонентів мовленнєвої активності учнів старшої школи.

Таблиця 1.2

Компоненти мовленнєвої активності учнів старшої школи

Компонент	Зміст	Прояв у навчальній діяльності
Мотиваційно-ціннісний	Інтерес до спілкування, усвідомлення значення англійської мови	Активне бажання брати участь у діалогах, дебатах, іграх
Когнітивний	Знання лексичних, граматичних і фонетичних засобів мови	Уміння адекватно використовувати мовні структури у висловлюваннях
Операційно-діяльнісний	Практичне застосування мовних умінь у комунікації	Участь у позакласних заходах, проєктах, мовних клубах

Таким чином, таблиця відображає системну структуру мовленнєвої активності учнів старшої школи, що охоплює мотиваційно-ціннісний, когнітивний та операційно-діяльнісний компоненти. Кожен із них виконує важливу функцію у розвитку комунікативної компетентності: мотиваційно-ціннісний забезпечує внутрішню потребу у спілкуванні, когнітивний — надає необхідну базу знань і мовних засобів, а операційно-діяльнісний — реалізує практичне застосування цих знань у реальних комунікативних ситуаціях.

Отже, мовленнєва активність є інтегративною характеристикою особистості, у якій поєднано інтелектуальні, емоційно-вольові та поведінкові прояви. Її ефективне формування можливе лише за умови цілеспрямованої педагогічної підтримки, коли кожен із компонентів розвивається у взаємозв'язку з іншими. Це забезпечує гармонійний розвиток уміння спілкуватися англійською мовою, усвідомлення її цінності та готовність до активної участі у різних формах навчальної та позакласної діяльності.

У контексті старшої школи мовленнєва активність тісно пов'язана з віковими особливостями учнів: прагненням до самовираження, утвердження власної позиції, соціального визнання. Саме позакласна робота дає змогу реалізувати ці потреби, оскільки створює ситуації природного спілкування без тиску оцінки, що, за даними Т. Єфименко [13], підвищує рівень мовленнєвої ініціативи та зменшує психологічні бар'єри в комунікації.

Таким чином, аналіз психолого-педагогічних джерел дозволяє стверджувати, що мовленнєва активність — це інтегративна характеристика особистості, яка формується під впливом мотиваційних, когнітивних і соціально-емоційних чинників. Вона є необхідною умовою ефективного засвоєння англійської мови та розвитку комунікативної компетентності. Подальші розділи дослідження присвячено аналізу форм, методів і педагогічних умов, що сприяють її розвитку в позакласній роботі зі старшокласниками.

1.2. Особливості мовленнєвої діяльності старшокласників на уроках іноземної мови

Мовленнєва діяльність старшокласників у процесі вивчення іноземної мови є складним психолого-педагогічним феноменом, який поєднує когнітивні, емоційно-вольові й соціальні механізми розвитку особистості. На цьому етапі навчання учні вже володіють достатньою базою лексичних і граматичних знань, проте не завжди демонструють високу мовленнєву активність, що пов'язано з віковими особливостями мотиваційної сфери, самооцінки та соціальних потреб [1]. Згідно з дослідженнями О. Бігич, саме старший шкільний вік є періодом інтенсивного формування комунікативної компетентності, але ефективність цього процесу значною мірою залежить від психологічного клімату в класі, відчуття безпеки та довіри між учнем і вчителем [2].

У старшому шкільному віці ефективність формування мовленнєвої активності значною мірою залежить від вікових та індивідуально-психологічних особливостей учнів. Старшокласники перебувають на етапі інтенсивного розвитку мислення, самосвідомості, емоційно-вольової сфери та соціальної взаємодії, що безпосередньо впливає на їхню участь у мовленнєвій діяльності. Врахування цих характеристик дає змогу вчителю вибудувати навчальний процес відповідно до потреб, мотивації й рівня зрілості учнів, забезпечивши не лише розвиток іншомовних умінь, а й формування позитивного ставлення до спілкування англійською мовою. У таблиці 1.3 узагальнено основні психолого-педагогічні характеристики старшокласників, які визначають особливості їхньої мовленнєвої активності та впливають на ефективність оволодіння іноземною мовою.

Таблиця 1.3

Психолого-педагогічні характеристики старшокласників, що впливають на мовленнєву діяльність

Характеристика	Зміст прояву	Вплив на навчання іноземної мови
Когнітивна зрілість	Здатність до аналізу, узагальнення, абстрактного мислення	Дає змогу усвідомлено оволодівати складними мовними структурами
Соціальна спрямованість	Прагнення до визнання, співпраці, взаємодії	Підвищує мотивацію до комунікації в групових формах навчання
Емоційна чутливість	Підвищене відчуття оцінки з боку інших	Може як стимулювати, так і гальмувати мовленнєву активність
Самосвідомість	Усвідомлення власної ролі, позиції, думки	Сприяє формуванню індивідуального стилю мовлення
Творчість і рефлексія	Прагнення до самовираження та критичного мислення	Сприяє участі в проєктних і дискусійних формах навчання

На уроках англійської мови мовленнєва діяльність учнів реалізується через чотири основні види: аудіювання, говоріння, читання та письмо. Вони функціонують як взаємопов'язані компоненти, але саме говоріння є центральною

ланкою, яка забезпечує розвиток комунікативної компетентності [14]. Водночас спостерігається тенденція, коли частина старшокласників надає перевагу рецептивним видам діяльності (читанню, аудіюванню), уникаючи активної участі в усному спілкуванні через страх помилки або низьку самооцінку [15]. Це потребує створення умов для безпечної, підтримувальної атмосфери навчання, де мовленнєва активність учнів стимулюється позитивним зворотним зв'язком і ситуативними комунікативними завданнями.

Дослідження К. Літлвуда показують, що ефективна мовленнєва діяльність формується через практичне використання мови у контекстах, наближених до реальних ситуацій [69]. Це означає, що урок англійської мови має відображати життєві комунікативні сценарії, де учні виступають не пасивними слухачами, а активними учасниками спілкування. Українські методисти, зокрема С. Ніколаєва, вважають, що навчальний процес повинен будуватися на основі принципу ситуативності та інтерактивності, коли кожне завдання має чіткий комунікативний мотив і передбачає реакцію партнерів по діалогу [36].

З огляду на вікову специфіку, для старшокласників характерні риси мовленнєвої діяльності, представлені на рисунку 1.2.

Рисунок 1.2. – Характерні риси мовленнєвої діяльності

Рисунок відображає ключові риси мовленнєвої діяльності старшокласників, що визначають їхню активність і результативність у процесі навчання англійської мови. Підвищений рівень усвідомленості свідчить про здатність учнів аналізувати власні висловлювання, контролювати правильність мовлення й прагнути до самовдосконалення. Соціальна мотивація проявляється у бажанні взаємодіяти з однолітками, обмінюватися думками та брати участь у спільних комунікативних заходах. Ціннісно-сміслова спрямованість підкреслює потребу висловлювати власну позицію щодо важливих тем, а чутливість до оцінювання демонструє залежність мовленнєвої активності від підтримки, схвалення та позитивного емоційного фону під час навчання. У сукупності ці риси формують основу для розвитку вмотивованої, усвідомленої та соціально орієнтованої мовленнєвої поведінки учнів [75].

Підхід К. Роджерса до гуманістичної освіти акцентує на тому, що навчання стає продуктивним лише тоді, коли учень відчуває себе прийнятим і впевненим у власних силах [71]. Тому формування мовленнєвої активності старшокласників

неможливе без емоційно комфортного середовища, де вчитель виконує роль фасилітатора, а не лише контролюючого суб'єкта (таблиця 1.4).

Таблиця 1.4

Умови ефективної організації мовленнєвої діяльності старшокласників

Педагогічна умова	Приклад реалізації на уроці	Очікуваний результат
Ситуативність навчання	Рольові ігри, моделювання побутових чи професійних діалогів	Формування комунікативної ініціативи
Інтерактивність	Робота в парах і групах, дебати, спільні проекти	Підвищення рівня взаємодії й відповідальності
Емоційна підтримка	Позитивне підкріплення, атмосфера довіри	Зменшення страху помилки, активізація участі
Використання автентичних матеріалів	Відео, пісні, статті з сучасних джерел	Реалізація міжкультурного компонента навчання
Рефлексія	Обговорення власних труднощів і досягнень	Усвідомлення динаміки мовленнєвого розвитку

Аналіз поданих у таблиці педагогічних умов свідчить, що ефективна організація мовленнєвої діяльності старшокласників передбачає створення навчального середовища, у якому поєднуються ситуативність, інтерактивність, емоційна підтримка, автентичність навчальних матеріалів і рефлексія. Саме їх комплексне використання забезпечує формування комунікативної ініціативи, розвиток взаємодії та відповідальності учнів, підвищення рівня мотивації до спілкування іноземною мовою [39].

Такі умови сприяють переходу від пасивного засвоєння мовного матеріалу до активного, творчого його використання у реальних чи змодельованих ситуаціях. Учні вчаться не лише відтворювати мовні структури, а й висловлювати власні думки, реагувати на співрозмовника, долати страх помилки. Таким чином, педагогічні умови, наведені у таблиці, забезпечують формування цілісної мовленнєвої компетентності, де знання, уміння й емоційно-мотиваційні чинники поєднуються у процесі природного іншомовного спілкування.

діяльність старшокласників має також соціокультурний вимір. Як зазначає Дж. Скрівенер, учні цього віку відчують потребу у зв'язку з реальною культурою мови, яку вивчають, тому використання автентичних текстів, пісень, фільмів і проєктів міжкультурної комунікації істотно підвищує зацікавлення у навчанні [72]. Це збігається з українськими підходами до формування іншомовної компетентності, які наголошують на необхідності поєднання лінгвістичного й соціокультурного компонентів [73].

Загалом, мовленнєва діяльність старшокласників на уроках англійської мови відзначається високим потенціалом до розвитку, проте потребує комплексного педагогічного впливу. Учні цього віку прагнуть до самостійності й творчого самовираження, однак стикаються з внутрішніми бар'єрами, що знижують мовленнєву впевненість. Завдання вчителя полягає у створенні ситуацій, де комунікативна активність є не вимушеним обов'язком, а природною потребою у взаємодії. Саме тоді навчання іноземної мови стає не лише засвоєнням лексико-граматичного матеріалу, а процесом розвитку особистості, що усвідомлює силу слова як засобу пізнання світу.

1.3. Принципи і умови формування мовленнєвої активності в освітньому процесі

Формування мовленнєвої активності в освітньому процесі є багатовимірним явищем, що охоплює не лише розвиток мовних навичок, але й становлення мотиваційної, емоційної та когнітивної сфер особистості. Цей процес ґрунтується на реалізації дидактичних і методичних принципів, які визначають підходи до організації комунікативного навчання іноземної мови. У сучасній методиці пріоритет надається комунікативно-діяльнісному підходу, що розглядає навчання мови як цілеспрямоване формування здатності до реального спілкування [54]. Саме цей підхід забезпечує перехід від засвоєння мовного матеріалу до формування комунікативної компетентності та мовленнєвої активності.

Основні принципи формування мовленнєвої активності спираються на закономірності розвитку особистості та психолінгвістичні механізми спілкування. Як зазначає Н. Склярєнко [52], кожен принцип має виконувати функцію педагогічного орієнтира, що сприяє створенню умов для стимулювання внутрішньої мотивації учнів до висловлювання. Дослідники Дж. Скрівенер [72] і Дж. Хармер [67] підкреслюють, що принципи комунікативного навчання мають базуватися на реальній потребі говорити, інтересах учнів і значущості тем, які обговорюються [72].

Формування мовленнєвої активності учнів у процесі навчання іноземної мови ґрунтується на дотриманні певних дидактичних і методичних принципів, які визначають зміст, форми та способи організації навчальної взаємодії. Ці принципи забезпечують цілісність освітнього процесу, поєднуючи когнітивні, мотиваційні та комунікативні складові розвитку особистості. Вони спрямовані не лише на засвоєння мовних знань, а й на формування здатності учнів активно, усвідомлено й творчо використовувати іноземну мову у спілкуванні. У таблиці 1.5 узагальнено основні принципи, дотримання яких сприяє підвищенню ефективності навчання, стимулює пізнавальну ініціативу школярів та створює умови для розвитку їхньої мовленнєвої самостійності.

Таблиця 1.5

**Основні принципи формування мовленнєвої активності учнів у процесі
навчання іноземної мови**

Принцип	Зміст	Очікуваний ефект
Комунікативна спрямованість	Навчання через ситуації реального спілкування	Підвищення інтересу й практичної значущості навчання
Суб'єктності	Визнання активної ролі учня як партнера у спілкуванні	Зростання самостійності й мовленнєвої ініціативи
Ситуативності	Організація навчання в контексті реальних або змодельованих обставин	Розвиток спонтанності та гнучкості мовлення
Інтерактивності	Залучення учнів до взаємодії через пари, групи, дискусії	Стимулювання соціальної активності

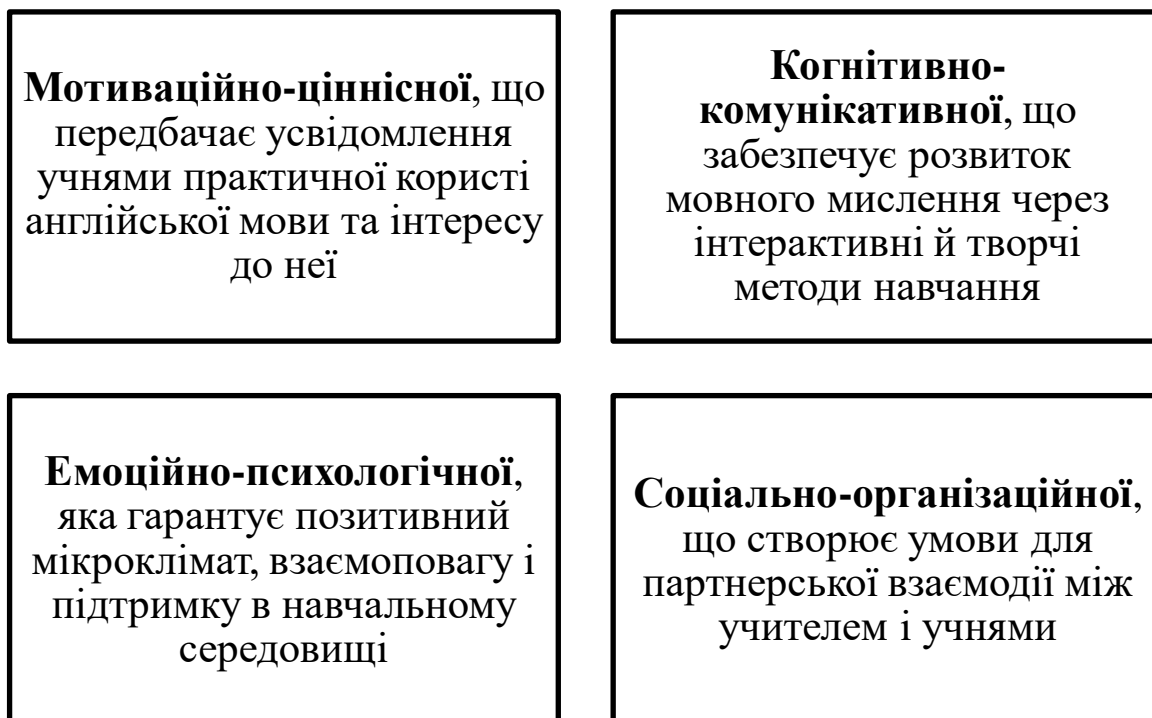
Емоційної підтримки	Створення атмосфери психологічного комфорту	Подолання страху помилки, підвищення впевненості
Рефлексивності	Формування вміння усвідомлювати власне мовлення	Розвиток самоконтролю й самооцінювання

Ці принципи взаємопов'язані й реалізуються через створення відповідних педагогічних умов, які визначають рівень ефективності формування мовленнєвої активності. Згідно з дослідженнями О. Бігич, педагогічна умова — це спеціально організований компонент освітнього середовища, що забезпечує взаємодію мотиваційних, когнітивних і діяльнісних факторів [3].

Таким чином, наведені у таблиці принципи відображають цілісну систему педагогічних орієнтирів, які забезпечують ефективне формування мовленнєвої активності учнів у процесі навчання іноземної мови. Їх реалізація створює умови для переходу від репродуктивних форм засвоєння матеріалу до продуктивної, творчої мовленнєвої діяльності, у якій учень виступає не пасивним споживачем знань, а активним учасником комунікації.

Дотримання принципів комунікативної спрямованості, інтерактивності, ситуативності та рефлексивності забезпечує не лише засвоєння мовних структур, а й формування особистісного ставлення до процесу спілкування, розвиток самостійності, упевненості у власних силах і готовності застосовувати знання у реальних мовленнєвих ситуаціях. У поєднанні з принципом емоційної підтримки вони створюють атмосферу довіри та партнерства, що є необхідною умовою розвитку внутрішньої мотивації до вивчення іноземної мови.

Ефективне формування мовленнєвої активності можливе за таких основних умов, які демонструє рисунок 1.3.

Рисунок 1.3. – Основні умови формування мовленнєвої активності

Дослідження українських педагогів (Л. Морська, О. Пометун [41]) доводять, що навчальний процес, побудований на основі партнерської комунікації, формує у здобувачів відчуття значущості власної думки, що є ключовим стимулом мовленнєвої активності.

Ефективне формування мовленнєвої активності старшокласників у процесі навчання англійської мови потребує створення цілісної системи педагогічних умов, які забезпечують мотивацію, когнітивну залученість, психологічний комфорт та організаційну підтримку учнів. Такі умови сприяють перетворенню навчального процесу на динамічну взаємодію, де школярі не лише засвоюють мовні знання, а й активно застосовують їх у різних комунікативних ситуаціях. У таблиці 1.6 подано основні групи педагогічних умов, їхній зміст та приклади практичної реалізації, які

створюють сприятливе середовище для розвитку іншомовної комунікативної компетентності та підвищення мовленнєвої активності учнів.

Таблиця 1.6

Педагогічні умови, що сприяють формуванню мовленнєвої активності старшокласників

Група умов	Зміст	Приклади реалізації
Мотиваційно-ціннісні	Формування позитивного ставлення до іноземної мови	Теми, пов'язані з особистими інтересами учнів; автентичні матеріали
Когнітивно-комунікативні	Залучення учнів до активного мовного мислення	Дебати, проєкти, проблемні запитання
Емоційно-психологічні	Створення атмосфери довіри й підтримки	Використання кооперативних методів навчання
Соціально-організаційні	Оптимальна структура навчального процесу	Робота в групах, гейміфікація, квести, мовні клуби

Аналіз педагогічних умов, поданих у таблиці, дає змогу зробити висновок, що формування мовленнєвої активності старшокласників є результатом гармонійного поєднання мотиваційно-ціннісних, когнітивно-комунікативних, емоційно-психологічних та соціально-організаційних чинників. Кожна з груп умов виконує власну функцію у створенні сприятливого освітнього середовища, але їхня ефективність досягається лише у взаємозв'язку. Мотиваційно-ціннісні умови визначають внутрішню потребу учнів у спілкуванні, пробуджують інтерес до іншомовної культури та сприяють формуванню позитивного ставлення до процесу навчання [30]. Використання тем, що мають особистісний смисл для школярів, автентичних матеріалів і ситуацій реального спілкування допомагає підвищити практичну значущість навчальної діяльності та створити передумови для появи щирої комунікативної ініціативи.

Когнітивно-комунікативні умови забезпечують інтелектуальну активність учнів, стимулюють їх до самостійного мислення, аналізу, аргументації власної позиції. Через дебати, проєкти, проблемні запитання школярі вчаться застосовувати мовні знання у нових ситуаціях, розвиваючи вміння логічно мислити, висловлювати

судження та підтримувати діалог. Емоційно-психологічні умови формують довірливу атмосферу, у якій учні не бояться помилятися, виявляють ініціативу, співпрацюють і підтримують одне одного. Позитивний емоційний фон і доброзичливе ставлення вчителя є вирішальними для зниження мовленнєвої тривожності та зміцнення впевненості у власних силах [48].

Соціально-організаційні умови створюють можливості для продуктивної взаємодії між учнями через групові форми роботи, гейміфікацію, квести, мовні клуби, що формує командну відповідальність, соціальні навички та готовність до співпраці. Саме такі формати активізують не лише мовленнєву діяльність, а й соціальну компетентність, допомагають учням усвідомити роль мови як засобу досягнення спільної мети [28].

Отже, сукупність перелічених педагогічних умов забезпечує перехід від традиційної моделі навчання до особистісно орієнтованої, у центрі якої — активний, мотивований і впевнений у собі учень. Вони сприяють розвитку комунікативної компетентності, підвищенню самостійності, формуванню позитивного ставлення до вивчення іноземної мови та усвідомленню її практичної цінності у майбутньому професійному й особистісному самоздійсненні.

Як підкреслює К. Літлвуд, головним чинником розвитку мовленнєвої активності є наявність у навчанні «справжньої комунікативної мети» — коли учень говорить не для перевірки знань, а для досягнення реального розуміння [69]. Цей підхід реалізується через інтерактивні технології: рольові ігри, проблемні ситуації, дебати, дискусії, спільне створення проєктів тощо. Такі форми сприяють тому, що мова стає засобом досягнення конкретної мети, а не лише предметом вивчення.

Мовленнєва активність не може формуватися в умовах пасивного сприймання інформації. Вона потребує ситуації діалогу, де учні залучені до мислення, оцінювання, співпраці. Як зазначає К. Роджерс, навчання, яке ґрунтується на особистісній залученості учня, має найбільший вплив на його розвиток [71]. Саме тому педагогічні умови повинні забезпечувати гармонійне поєднання когнітивного й емоційного аспектів навчання.

У структурі формування мовленнєвої активності важливо також враховувати взаємозв'язок зовнішньої та внутрішньої мотивації. Якщо на початковому етапі стимулом може бути оцінка або схвалення вчителя, то на старшому ступені навчання провідну роль відіграє усвідомлення практичної користі володіння англійською мовою — для подальшої освіти, подорожей, професійного розвитку. Як показують дослідження Д. Нанна [70], саме внутрішня мотивація визначає глибину мовленнєвої активності та стійкість інтересу до навчання.

Отже, принципи та умови формування мовленнєвої активності виступають системоутворюючими елементами освітнього процесу. Вони забезпечують створення сприятливого комунікативного середовища, у якому кожен учень має можливість не лише здобувати знання, а й практично застосовувати їх у мовленнєвій діяльності. Дотримання зазначених принципів і реалізація педагогічних умов сприяють формуванню компетентного, ініціативного, соціально активного користувача іноземної мови, здатного до самовираження та міжкультурного діалогу.

1.4. Місце позакласної роботи у системі навчання англійської мови

Позакласна робота є невід'ємною складовою системи навчання англійської мови, оскільки саме вона створює умови для практичного застосування знань, отриманих на уроках, і сприяє формуванню справжньої комунікативної компетентності учнів. На відміну від урочної діяльності, позакласна робота характеризується більшою свободою вибору, творчістю та емоційністю. Як зазначає О. Бігич, вона є важливим педагогічним інструментом, який забезпечує перехід від формального засвоєння мовного матеріалу до його осмисленого використання у реальному спілкуванні [2].

У системі шкільного навчання позакласна діяльність виконує функції доповнення, розширення й поглиблення навчального процесу. Вона не дублює зміст

уроків, а розвиває їхній комунікативний потенціал, створюючи середовище для природної мовної практики. Як зазначає Дж. Скрівенер, навчання мови поза класом розвиває у школярів справжнє відчуття іншомовного середовища, адже тут учні говорять не «для оцінки», а «для спілкування» [72].

Позакласна робота має як освітню, так і виховну мету. Вона розвиває особистісні якості, формує навички співпраці, критичного мислення та соціальної відповідальності. Особливо цінним є те, що у позакласній діяльності учні проявляють ініціативу, самостійно обирають теми спілкування, беруть участь у спільних творчих проєктах, що підвищує рівень мовленнєвої активності та самооцінки [53].

Порівняльні характеристики навчальної та позакласної діяльності представлені в таблиці 1.7.

Таблиця 1.7

Порівняння навчальної та позакласної діяльності у вивченні англійської

МОВИ

Ознака	Урочна діяльність	Позакласна діяльність
Мета	Засвоєння навчального матеріалу, формування мовних навичок	Застосування знань у практичному спілкуванні
Організація	Регламентована навчальним планом	Добровільна, творча, ініційована учнями або вчителем
Форми роботи	Урок, тренувальні вправи, тести	Дебати, театралізації, конкурси, мовні клуби
Характер взаємодії	Переважно вертикальний (учитель — учень)	Горизонтальний (учень — учень, група — група)
Мотивація	Зовнішня (оцінка, вимога)	Внутрішня (інтерес, потреба у спілкуванні)
Психологічна атмосфера	Офіційна, контрольована	Вільна, невимушена, емоційно насичена

Порівняльний аналіз навчальної та позакласної діяльності, поданий у таблиці, демонструє, що обидва види освітньої активності мають спільну мету — розвиток мовленнєвих умінь учнів, але різняться за організацією, формами роботи,

мотивацією та психологічним кліматом. Якщо уроки англійської мови орієнтовані переважно на засвоєння програмового матеріалу та формування мовних навичок у регламентованих умовах, то позакласна діяльність спрямована на застосування цих знань у природних, творчих і комунікативно насичених ситуаціях. Саме позаурочна робота забезпечує простір для вільного самовираження, розвитку ініціативи та закріплення мовних умінь у невимушеній атмосфері.

Отже, поєднання навчальної та позакласної діяльності створює оптимальні умови для гармонійного розвитку мовленнєвої компетентності. Формальна, структурована урочна робота дає знання й навички, тоді як позакласна діяльність дозволяє реалізувати їх у дії, перетворюючи процес навчання на живе, емоційно забарвлене спілкування. Такий баланс сприяє підвищенню мотивації, розвитку впевненості учнів і формуванню справжньої комунікативної активності англійською мовою.

На думку С. Ніколаєвої, позакласна робота виконує роль «комунікативного мосту» між шкільним навчанням і реальним життям, допомагаючи учням усвідомити практичну цінність англійської мови як засобу культурної та міжособистісної взаємодії [37]. Вона сприяє розвитку міжкультурної компетентності, адже дозволяє залучати автентичні матеріали, контакти з носіями мови, інтегрувати сучасні медіа-технології.

Ефективність позакласної роботи забезпечується її відповідністю віковим особливостям учнів, їхнім інтересам і рівню підготовки. Старшокласники прагнуть до самореалізації, і саме позакласна діяльність створює для цього найсприятливіші умови. Як доводить Д. Нанн [70], мовна ініціатива формується тоді, коли учень має змогу говорити про те, що його хвилює, у приємному для нього середовищі.

Основні напрями позакласної діяльності з англійської мови можуть бути класифіковані за її змістом і формами (рисунок 1.4).

Рисунок 1.4. – Напрями позакласної діяльності з англійської мови

Ці види діяльності поєднують освітні, виховні та комунікативні функції, створюючи середовище для автентичної мовленнєвої практики.

Позакласна робота з англійської мови є важливим складником освітнього процесу, оскільки вона виходить за межі традиційного навчання та створює умови для активного, творчого й емоційно насиченого використання мови у реальному спілкуванні. Саме позаурочна діяльність забезпечує розвиток мовленнєвої ініціативи, формує у школярів стійку мотивацію до вивчення іноземної мови, сприяє розкриттю індивідуальних здібностей і реалізації комунікативного потенціалу. Її організація дає змогу поєднувати навчальні, виховні, розвивальні та соціалізувальні цілі, створюючи гармонійне середовище для особистісного зростання учнів.

На відміну від уроків, де діяльність учнів більш регламентована, позакласна робота передбачає добровільність участі, творчий характер завдань і емоційно привабливу атмосферу, що стимулює самостійність і впевненість у власних силах.

Вона включає різноманітні форми — від мовних клубів і дебатів до театралізованих виступів, проєктів, зустрічей з носіями мови та волонтерських ініціатив. Такий формат дозволяє не лише вдосконалювати мовні навички, а й формувати соціальні, емоційні та культурні компетентності, необхідні для успішної комунікації у сучасному глобалізованому світі.

У таблиці 1.8 узагальнено основні функції позакласної роботи у навчанні англійської мови, розкрито їх сутність та наведено приклади практичної реалізації, які забезпечують цілісний вплив на розвиток особистості учня та підвищення ефективності іншомовного навчання.

Таблиця 1.8

Основні функції позакласної роботи у навчанні англійської мови

Функція	Сутність	Приклад реалізації
Освітня	Закріплення й поглиблення мовних знань	Мовні клуби, дебати, гуртки з англійської мови
Виховна	Формування цінностей, культури спілкування, толерантності	Тематичні заходи, присвячені культурі англійськомовних країн
Розвивальна	Розвиток критичного мислення, творчості, ініціативності	Проєкти, презентації, учнівські дослідження
Комунікативна	Створення умов для природного мовлення	Дискусійні клуби, зустрічі з носіями мови
Соціалізаційна	Інтеграція у колектив, розвиток навичок співпраці	Робота в парах і групах, волонтерські ініціативи

Отже, позакласна робота з англійської мови виконує багатофункціональну роль, поєднуючи освітню, виховну, розвивальну, комунікативну та соціалізаційну складові, що спільно сприяють формуванню гармонійно розвиненої, мовленнєво активної особистості. Її реалізація через різноманітні форми діяльності — від мовних клубів і дебатів до творчих проєктів і волонтерських ініціатив — забезпечує глибше засвоєння знань, розвиває комунікативну компетентність, формує ціннісне ставлення до культури англійськомовних країн та створює умови для природного, мотивованого використання англійської мови у процесі живого спілкування.

Як підкреслює О. Пошетун, позакласна робота виступає «каталізатором мовленнєвого досвіду», адже дозволяє учням застосовувати знання в нових,

емоційно забарвлених контекстах [41]. Вона сприяє інтеграції навчального й виховного процесів, активізує мислення, розвиває почуття самоповаги та відповідальності.

В українській освітній практиці важливе місце посідає поєднання позакласної роботи з проєктною діяльністю. Як доводять дослідження Л. Морської [34], саме інтеграція проєктного методу у позакласну діяльність дозволяє перетворити процес вивчення мови на творчий і дослідницький. Такі форми підвищують мотивацію учнів, формують комунікативну компетентність і створюють умови для самореалізації особистості.

Таким чином, позакласна робота є важливим компонентом системи навчання англійської мови, що поєднує освітні й виховні функції. Вона сприяє формуванню позитивної мотивації до вивчення мови, розвитку мовленнєвої активності, забезпечує практичне застосування знань у реальному спілкуванні та створює передумови для формування всебічно розвиненої, комунікативно компетентної особистості.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ НА СТАРШОМУ СТУПЕНІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

2.1. Методика організації та проведення емпіричного дослідження

Здійснивши ґрунтовний аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури з проблеми формування мовленнєвої активності учнів, ми перейшли до наступного етапу дослідження — емпіричного вивчення стану розвитку мовленнєвої активності учнів 9-х класів сучасної старшої школи. Цей етап передбачав організацію і проведення констатувального експерименту, спрямованого на визначення вихідного рівня сформованості мовленнєвої активності, яке є основним показником мовленнєвої активності.

Емпіричне дослідження проводилося упродовж 21 вересня – 11 жовтня 2025 року на базі Рівненської гімназії № 24 Рівненської міської ради. До участі у ньому було залучено два 9-х класи (усього 40 учнів). З метою дотримання наукової об'єктивності дослідження було обрано паралельний тип педагогічного експерименту, який передбачає одночасне вивчення явища у двох групах — експериментальній та контрольній. Така форма є доцільною, коли дослідник прагне порівняти результати впливу активного педагогічного чинника на одній вибірці з результатами традиційного навчання на іншій [38].

Гімназія є одним із провідних навчальних закладів міста, який активно впроваджує компетентнісний, комунікативний та діяльнісний підходи до викладання англійської мови, а також підтримує ініціативи щодо розвитку позакласної діяльності.

Згідно з освітньою програмою, гімназія реалізує навчання англійської мови на профільному рівні у старших класах. У 9-х класах вивчення англійської мови здійснюється за програмою, розробленою відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 898 від 30 вересня 2020 р.) [43]. Навчання здійснюється за підручниками,

рекомендованими Міністерством освіти і науки України, зокрема *English 9* (авт. О. Карп'юк, 2022), що забезпечує формування комунікативної, соціокультурної та діяльнісної компетентностей учнів.

В експерименті брали участь два 9-х класи: 9-А та 9-Б, загальною кількістю 40 учнів. До контрольної групи було віднесено 20 учнів 9-А класу, до експериментальної — 20 учнів 9-Б класу. Контингент учасників характеризується відносно рівномірним рівнем підготовки з англійської мови, що забезпечує об'єктивність порівняння результатів. У більшості учнів спостерігався середній або достатній рівень володіння мовою, але різний рівень комунікативної активності, що стало підставою для проведення формувального експерименту.

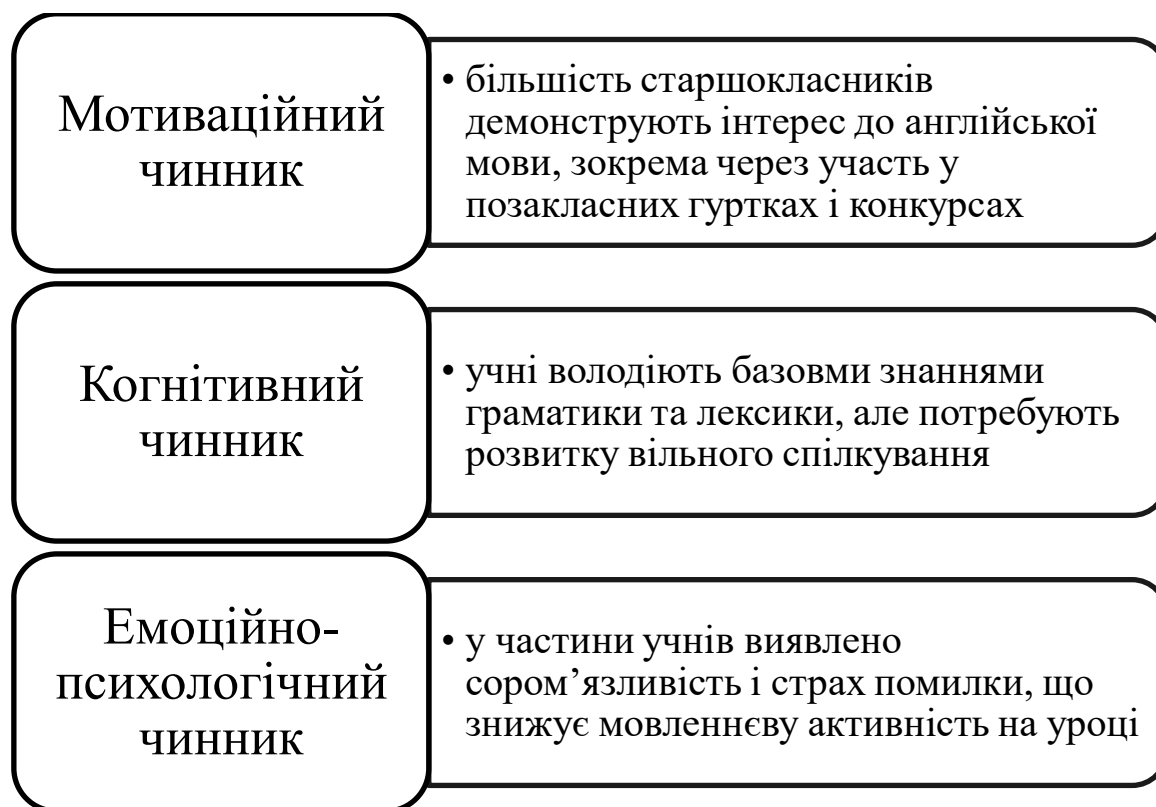
Таблиця 2.1

Загальні відомості про базу експерименту

Показник	Характеристика
Назва закладу	Рівненська гімназія № 24 Рівненської міської ради
Тип закладу	Заклад загальної середньої освіти I–III ступенів
Мова навчання	Українська, англійська як перша іноземна
Профіль навчання	Філологічний (англійська мова — профільний предмет)
Кількість учасників	46 учнів (9-А — контрольна, 9-Б — експериментальна група)
Тривалість експерименту	Вересень 2024 р. – квітень 2025 р.

Загальна характеристика учнів виявила наявність кількох чинників, які безпосередньо впливають на рівень їх мовленнєвої активності (рисунк 2.1).

На мовленнєву активність старшокласників у процесі вивчення англійської мови суттєво впливають мотиваційні, когнітивні та емоційно-психологічні чинники, які взаємопов'язані між собою та формують цілісну систему розвитку іншомовної компетентності.

Рисунок 2.1. – Чинники, що впливають на рівень мовленнєвої активності учнів

Мотиваційний чинник є провідним, адже саме інтерес до предмета та внутрішня потреба у спілкуванні визначають готовність учнів брати активну участь у навчальному процесі. Більшість старшокласників демонструють щирий інтерес до англійської мови, зокрема беруть участь у позакласних гуртках, конкурсах, дебатах та тематичних заходах. Високий рівень мотивації стимулює ініціативу, сприяє подоланню мовних бар'єрів і формує позитивне емоційне ставлення до навчання. Водночас для збереження мотивації необхідно забезпечувати змістову різноманітність, практичну спрямованість завдань і можливість самореалізації кожного учня.

Когнітивний чинник охоплює рівень володіння лексико-граматичними структурами, фонетичними навичками, уміннями аудіювання, читання, письма і говоріння. Учні старших класів зазвичай мають достатню базу знань, однак їм бракує навичок вільного, спонтанного мовлення. Це свідчить про потребу в систематичному розвитку комунікативного мислення, уміння добирати мовні засоби

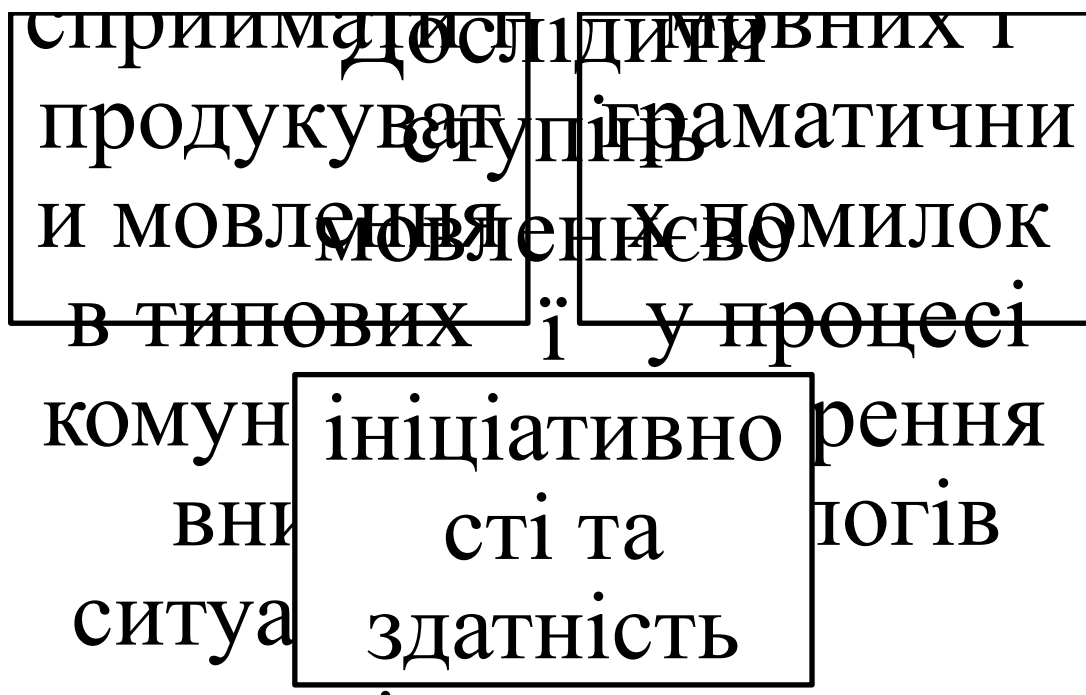
відповідно до ситуації, використовувати інтонаційні й невербальні елементи спілкування. Когнітивний чинник визначає інтелектуальну готовність до мовленнєвої діяльності та є підґрунтям для творчого використання мови у різних контекстах.

Емоційно-психологічний чинник виявляється у ставленні учнів до процесу спілкування, у рівні впевненості у власних силах і готовності долати труднощі. Частина школярів відчуває сором'язливість і страх помилитися, що гальмує мовленнєву активність і знижує якість участі в комунікативних завданнях. Важливим завданням учителя є створення атмосфери емоційної підтримки, довіри й взаємоповаги, у якій учні не бояться висловлювати власні думки. Використання методів кооперативного навчання, ігор, творчих проєктів, групових виступів допомагає знизити рівень тривожності та підвищити впевненість у мовленні.

Таким чином, зазначені чинники комплексно впливають на формування мовленнєвої активності старшокласників. Висока мотивація забезпечує емоційний імпульс до спілкування, достатній когнітивний рівень створює інтелектуальну основу, а сприятливий психологічний клімат дозволяє реалізувати мовні вміння вільно й природно. Їх взаємодія визначає успішність навчання англійської мови та формує передумови для розвитку комунікативної компетентності учнів.

На констатувальному етапі поділ класів на експериментальний і контрольний ще не здійснювався, оскільки необхідно було встановити початковий рівень розвитку діалогічного мовлення в обох групах. Це дало змогу уникнути суб'єктивності та забезпечити статистичну рівновагу між учасниками дослідження.

Метою констатувального етапу було виявити рівень сформованості мовленнєвої активності учнів, зокрема їхніх умінь будувати, підтримувати та завершувати діалог англійською мовою. Завдання етапу представлені на рисунку 2.2.

Рисунок 2.2. – Завдання констатувального етапу дослідження

Дослідницькі завдання розроблено з урахуванням Державного стандарту базової середньої освіти (2020) [11] та Типової освітньої програми з англійської мови, де провідною змістовою лінією визначено розвиток комунікативної компетентності учнів.

Для виконання завдань констатувального експерименту учні отримали інструкції створити діалоги на теми, що відповідають віковим інтересам і соціальному досвіду дев'ятикласників:

- «Моя майбутня професія»,
- «Місто, в якому я мрію побувати»,
- «Послання моїм нащадкам»,
- «Сучасні проблеми суспільства: виклики та шляхи вирішення».

Вибір саме таких тем був зумовлений тим, що вони забезпечують поєднання особистісного, пізнавального та соціального аспектів мовленнєвої активності. У кожній темі учні повинні були проявити здатність ініціювати висловлювання, підтримувати діалог і реагувати на репліки співрозмовника. Критеріями оцінювання стали змістовність висловлювання, граматична правильність, вимова, активність у

підтриманні діалогу та використання мовних кліше відповідно до комунікативної ситуації [24].

Етапи організації констатувального експерименту представлені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Структура констатувального експерименту

Етап дослідження	Завдання	Методи і прийоми	Тривалість
Підготовчий	Ознайомлення учнів з метою завдань, формування інструкцій	Бесіда, мотиваційна робота	1 день
Основний	Виконання комунікативних завдань (створення діалогів)	Практичні вправи, рольові ситуації	2 тижні
Аналітичний	Аналіз помилок, оцінка рівнів сформованості діалогічного мовлення	Спостереження, кількісний аналіз, експертне оцінювання	1 тиждень

Подана в таблиці структура констатувального експерименту відображає логічну послідовність дій, спрямованих на об'єктивне вивчення рівня сформованості мовленнєвої активності учнів та виявлення чинників, які впливають на її розвиток. Кожен із трьох етапів — підготовчий, основний та аналітичний — виконує власну функцію у забезпеченні наукової валідності дослідження, водночас усі вони взаємопов'язані та доповнюють один одного, створюючи цілісну методику діагностики.

Підготовчий етап має організаційно-мотиваційний характер і є надзвичайно важливим для створення сприятливих умов експерименту. На цьому етапі учнів ознайомлюють із метою, завданнями та правилами проведення дослідження, що дозволяє сформуванню позитивне ставлення до участі, зняти емоційне напруження і забезпечити свідоме виконання завдань. Застосування бесіди й мотиваційної роботи сприяє налаштуванню учнів на активну співпрацю та створює атмосферу довіри, без якої подальше об'єктивне спостереження було б ускладненим.

Основний етап є центральним у структурі констатувального експерименту, адже саме під час нього відбувається безпосереднє виявлення рівня мовленнєвої

активності учнів у реальних комунікативних умовах. Практичні вправи, рольові ситуації та створення діалогів дозволяють не лише оцінити володіння мовним матеріалом, а й простежити природність, спонтанність і самостійність висловлювань. Участь учнів у таких завданнях дає змогу визначити їх комунікативні навички, ступінь ініціативності та готовність використовувати англійську мову як засіб реального спілкування. Тривалість у два тижні є оптимальною для забезпечення достатнього обсягу емпіричних даних і спостереження за стабільністю мовленнєвої поведінки.

Аналітичний етап передбачає систематизацію та осмислення отриманих результатів. На цьому етапі проводиться аналіз типових помилок, визначення рівнів сформованості діалогічного мовлення та загальної мовленнєвої активності. Використання кількісного аналізу та експертного оцінювання забезпечує об'єктивність результатів, а спостереження дає змогу виявити не лише знання, а й поведінкові прояви — впевненість, ініціативність, емоційне залучення. Цей етап завершує констатувальний експеримент, узагальнюючи отримані дані для подальшого планування формувального впливу.

Отже, трьохетапна структура експерименту є методично обґрунтованою, оскільки поєднує підготовку, практичну реалізацію й аналіз результатів. Вона дозволяє комплексно оцінити стан мовленнєвої активності старшокласників, з'ясувати причини труднощів у спілкуванні та створити базу для ефективного формувального етапу дослідження, спрямованого на підвищення рівня комунікативної компетентності учнів.

Для об'єктивності результатів було застосовано систему оцінювання мовленнєвої активності за чотирма рівнями: високий, достатній, середній і низький. Критерії базувалися на рекомендаціях Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) [63], адаптованих до умов української школи.

Під час аналізу створених учнями діалогів враховувалися показники, представлені на рисунку 2.3.

Рисунок 2.3. – Критерії аналізу діалогів

Основні критерії, за якими здійснюється аналіз діалогічного мовлення учнів, дозволяють комплексно оцінити рівень сформованості їхньої мовленнєвої активності. Кількість граматичних і лексичних помилок свідчить про володіння мовним матеріалом, тоді як обсяг висловлювання демонструє розвиненість мовленнєвої ініціативи та здатність підтримувати комунікацію. Здатність логічно вибудувати діалог відображає рівень когнітивної організації мовлення, природність мовлення й поведінки — його комунікативну автентичність, а реакція на комунікаційні стимули — вміння взаємодіяти у реальних ситуаціях спілкування. Сукупність цих критеріїв забезпечує об'єктивне й різнобічне оцінювання діалогічної компетентності, поєднуючи мовні, психологічні та поведінкові аспекти мовленнєвої діяльності.

Таким чином, методика проведення констатувального експерименту забезпечила можливість визначити вихідний рівень сформованості мовленнєвої активності дев'ятикласників, що стало основою для подальшого формуального етапу педагогічного експерименту. Отримані дані дозволили зробити висновок, що

комунікативна діяльність учнів має бути посилена шляхом упровадження спеціально організованих форм позакласної роботи, спрямованих на розвиток діалогічного мовлення, мовленнєвої ініціативи та комунікативної впевненості.

2.2. Діагностика початкового рівня мовленнєвої активності учнів 9-тих класів Рівненської гімназії №24 (констатувальний етап експерименту)

Для проведення констатувального етапу експерименту, як уже було вищезазначено, нами було обрано два класи: 9-А та 9-Б (Захарченко Т. В.) Рівненської гімназії № 24 Рівненської міської ради. Загалом в експерименті брали участь 40 школярів.

Метою дослідження на даному етапі було з'ясувати реальний стан сформованості рівня розвитку мовленнєвої активності в учнів 9-го класу.

Оскільки формування мовленнєвої активності учнів старших класів передбачає суб'єктно-суб'єктні стосунки в навчальному процесі, то великого значення ми надаємо готовності вчителів до розв'язання цієї проблеми. За результатами проведеного нами теоретичного дослідження готовність вчителів до формування мовленнєвої активності включає в себе три компоненти: *мотиваційний* (усвідомлення значення діалогічного мовлення для розвитку особистості учня та оптимізації навчального процесу на уроках англійської мови), *змістовий компонент* (знання про сутність діалогічного мовлення, його основних ознак), *процесуальний компонент* (вміння аналізувати причини відсутності діалогічного мовлення, з метою його розвитку проектувати та організовувати навчальний процес на уроках англійської мови).

Під час проведення констатувального експерименту учні також одержали завдання побудувати діалоги на теми: "Моя мабутня професія", "Місто, в якому я мрію побувати", "Послання моїм нащадкам", "Сучасні проблеми суспільства:

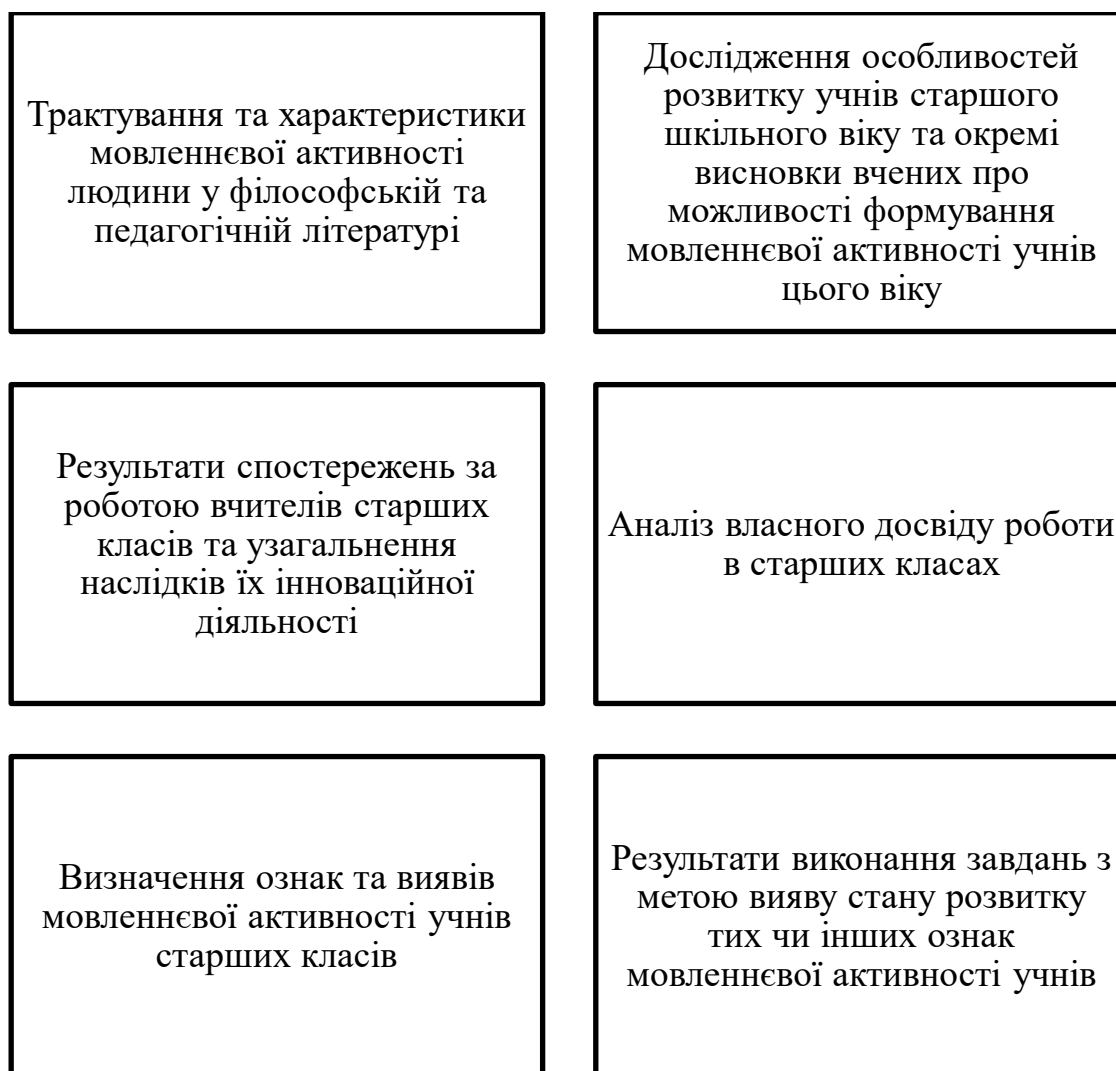
виклики та шляхи вирішення". Вибір нами саме таких завдань був зумовлений орієнтацією на виявлення рівня мовленнєвого розвитку школярів у взаємозв'язку з розвитком їх мовленнєвої активності. Ми також враховували вимоги Державного стандарту загальної освіти та навчальної програми з англійської мови, де провідною змістовою лінією навчання визначена мовленнєва (комунікативна) [12]. Зауважимо, що складність запропонованих завдань цілком відповідала віковим особливостям учнів 9-го класу. Нами було прослідковано та зафіксовано кількість помилок, які допускали учні при відтворенні складених ними діалогів. Варто зазначити, що кількість цих помилок була в середньому у варіації від 4 до 7 у обох класах.

Одним із важливих аспектів в організації педагогічного експерименту є визначення *критеріїв та показників* сформованості предмета дослідження. Показником ми обрали рівень виконання школярами мовленнєвих завдань (побудову усного діалогу), оскільки такий підхід дозволяв безпосередньо виявити стан розвитку зв'язного мовлення й мовленнєвої активності учнів старшої школи. Перевірка виконаних завдань здійснювалась за методикою, нормами та критеріями, визначеними МОН України [33].

Експертна оцінка проводилась також у відповідності до *рівнів розвитку мовленнєвої активності* в учнів старших класів. З метою об'єктивності та адекватності визначення рівнів розвитку мовленнєвої активності учнів старшої школи ми враховували всі складові елементи навчального процесу, представлені на рисунку 2.4.

Рисунок демонструє комплекс складових елементів навчального процесу, які забезпечують ефективний розвиток мовленнєвої активності старшокласників. Вони охоплюють як теоретичні, так і практичні компоненти, що відображають системний підхід до формування іншомовної компетентності. Поєднання аналізу наукових джерел, спостережень за педагогічною практикою, власного досвіду вчителя та результатів виконання завдань учнями дозволяє не лише виявити рівень мовленнєвого розвитку, а й визначити реальні шляхи його вдосконалення. Така структура забезпечує цілісність дослідження й дає змогу інтегрувати філософські, психолого-педагогічні та методичні підходи до формування мовленнєвої активності,

що, у свою чергу, підвищує ефективність навчального процесу та його практичну результативність.

Рисунок 2.4. – Складові елементи навчального процесу для ефективного розвитку мовленнєвої активності

На основі означених позицій, нами було виділено *критерії* сформованості мовленнєвої активності (критерії оцінювання результатів експерименту) за вище згаданими ознаками, які подано в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Критерії оцінювання результатів експерименту

Ознаки	Рівні			
	<i>Високий</i> (<i>проявляє критичне мислення в усіх ситуаціях</i>)	<i>Достатній</i> (<i>проявляє критичне мислення в більшості випадків</i>)	<i>Середній</i> (<i>проявляє ознаку залежно від ситуації</i>)	<i>Початковий</i> (<i>проявляє пасивність мислення</i>)
<i>1. Участь у діалозі</i>	У процесі навчання завжди активно бере участь у діалоговій взаємодії.	Бере участь у діалоговій взаємодії, якщо зацікавлений темою.	Під час діалогу намагається висловити свої думки, позиції, але не завжди впевнено.	У процесі діалогу, обговорення переважно мовчить.
<i>2. Самостійність мислення</i>	Завжди проявляє незалежність мислення.	У більшості випадків проявляє незалежність мислення	Прагне самостійно осмислити інформацію; висловлює власну думку, коли відчуває зацікавленість.	Повністю залежить від думок інших, боїться висловлювати власні.
<i>3. Відстоювання власних думок</i>	Демонструє протистояння до сприйняття помилкових думок, висновків, вимог інших.	Здатен помічати помилкові судження інших, в більшості випадків проявляє супротив до чужих помилкових думок.	Відстоює власні думки, якщо відчуває підтримку, але не завжди рішуче.	Пасивно сприймає інформацію, висновки, вимоги, оцінку з боку інших.

Продовження таблиці 2.3

4. Ставлення до себе	Завжди проявляє критичне ставлення до себе, результатів власної діяльності.	У більшості випадків проявляє критичне ставлення до себе, результатів власної діяльності.	Сприймає зауваження вчителя щодо власних помилок, але до думки товаришів не завжди прислухається.	Не вміє бачити власні помилки й недоліки та об'єктивно оцінити свою діяльність.
5. Вирішення проблемних ситуацій	Прагне до пошуку кращих варіантів вирішення завдань та знаходить їх.	Проявляє прагнення до знаходження кращих варіантів вирішення завдань, часто їх знаходить.	Бере участь у вирішенні проблемних ситуацій лише за вказівкою вчителя, але власну ініціативу не проявляє.	Сприймає лише запропоновані засоби вирішення завдань, проблем.

Таблиця відображає систему критеріїв оцінювання результатів експерименту, спрямовану на визначення рівня сформованості мовленнєвої активності учнів у процесі вивчення англійської мови. Запропоновані показники — увага у діалозі, самостійність мислення, ставлення до чужих думок, ставлення до себе та вміння вирішувати проблемні ситуації — дозволяють здійснити комплексне оцінювання не лише мовних знань, а й когнітивних, емоційних і поведінкових характеристик, що визначають ефективність комунікативної діяльності.

Диференціація рівнів — високий, достатній, середній і початковий — дає змогу простежити динаміку розвитку учнів і виявити сильні та слабкі сторони їх мовленнєвої поведінки. Високий рівень характеризується здатністю до критичного мислення, самостійності, активності у спілкуванні та відповідальності за власні висловлювання. Достатній рівень свідчить про наявність мовленнєвої ініціативи, але її прояви залежать від змісту та мотивації ситуації. Середній рівень вказує на обмежену участь у комунікації, невпевненість у висловлюваннях, а початковий — на пасивність, залежність від думки інших і страх помилок.

Таким чином, представлена система критеріїв дозволяє не лише кількісно оцінити рівень мовленнєвої активності, а й якісно проаналізувати її структуру, визначити напрямки подальшої педагогічної роботи. Вона є ефективним інструментом моніторингу результатів навчального процесу, що дає змогу вчителю своєчасно коригувати методику навчання і створювати умови для підвищення комунікативної самостійності та впевненості учнів.

Підготувавши теоретичну базу дослідження та окресливши обсяг і зміст навчальних завдань з англійської мови, у вересні 2020 року ми провели констатувальний експеримент у 9-А та 9-Б класах Рівненської гімназії № 24 Рівненської міської ради.

Результати перевірки мовленнєвих умінь та рівня сформованості мовленнєвої активності учнів 9-А та 9-Б класів наведені в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Результати побудови усних діалогів учнями 9-А та 9-Б класів

(констатувальний етап дослідження, вересень 2025 р.)

Клас	К-сть учнів	Робота в діалозі	Бали та рівні							
			12-10		9-7		6-4		3-1	
			високий		достатній		середній		початковий	
			уч.	%	уч.	%	уч.	%	уч.	%
9-А	20	Мовна правильність	1	5	5	25	10	50	4	20
		Здатність самостійно проектувати діалог за заданою темою	3	15	6	30	8	40	3	15
9-Б	20	Мовна правильність	1	5	4	20	10	50	5	25
		Здатність самостійно проектувати діалог за заданою темою	2	10	6	30	8	40	4	20

Після виконання учнями мовленнєвих завдань ми отримали такі результати: у 9-А класі кількісний показник побудови усних діалогів становив 85%, якісний – 45%; у 9-Б класі кількісний показник становив 80%, якісний – 40%. Кількісний показник

мовної правильності, при відтворенні діалогів у 9-А класі становив 80%, якісний показник – 30%. У 9-Б класі результати виявилися дещо нижчими: кількісний показник мовної правильності тут становив 75%, якісний показник – 25%.

Результати, подані у таблиці критеріїв оцінювання мовленнєвої активності учнів, відображають багатогранну картину рівня сформованості діалогічних умінь, самостійності мислення, критичності суджень та емоційно-комунікативної зрілості старшокласників. Кожен із визначених рівнів — високий, достатній, середній і початковий — окреслює певний етап розвитку мовленнєвої компетентності, який відображає не лише мовні знання, а й психологічну готовність до спілкування, гнучкість мислення та особистісну активність у процесі комунікації.

Учні з високим рівнем сформованості мовленнєвої активності демонструють зрілість мислення, вміння критично оцінювати як власні висловлювання, так і думки інших, активно ініціюють діалог і підтримують його незалежно від теми. Такі учні беруть участь у спілкуванні впевнено, проявляють самостійність суджень, логічно вибудовують комунікацію, вміють аргументувати позицію й шукати оптимальні шляхи вирішення проблемних ситуацій. Вони не бояться помилятися, адекватно реагують на комунікативні стимули, демонструють гнучкість мислення та здатність до самоаналізу. Такий рівень засвідчує сформованість внутрішньої мотивації до спілкування та високий ступінь автономності мовленнєвої поведінки.

Учні з достатнім рівнем розвитку також характеризуються активністю у діалогічній взаємодії, проте їхня участь у спілкуванні часто залежить від зацікавленості темою чи сприятливості навчальної ситуації. Вони виявляють критичність мислення у більшості випадків, здатні виявляти помилки, однак не завжди наполягають на власній думці. Такі школярі, як правило, охоче беруть участь у мовленнєвих завданнях, демонструють комунікативну компетентність, але іноді виявляють несміливість або схильність орієнтуватися на думку вчителя чи групи. Цей рівень свідчить про достатню сформованість знань і навичок, проте ще потребує розвитку впевненості та стабільності в самовираженні.

Середній рівень характеризується частковою залежністю мовленнєвої активності від зовнішніх умов — учні проявляють ініціативу лише в комфортних

ситуаціях, нерідко очікують підтримки чи схвалення від учителя. Їм властива невпевненість, обмежений обсяг висловлювань, труднощі у вибудовуванні логічної структури діалогу. Вони здатні розпізнавати помилки, але не завжди їх виправляють або обґрунтовують власну позицію. Такі учні зазвичай сприймають комунікацію як навчальне завдання, а не як природний процес взаємодії, що свідчить про недостатню сформованість внутрішньої мотивації та емоційної готовності до спілкування.

Початковий рівень засвідчує пасивність, низький рівень самостійності мислення та значну залежність від думки інших. Учні з таким рівнем рідко беруть участь у діалогічних формах роботи, часто уникають висловлювання, відчують страх помилитися чи отримати негативну оцінку. Їхня мовленнєва поведінка здебільшого репродуктивна, без прояву критичного або творчого підходу. Вони демонструють утруднення у побудові комунікації, не завжди розуміють логіку мовленнєвої ситуації, а тому реагують на стимули з затримкою або взагалі залишаються пасивними спостерігачами. Такий рівень вказує на потребу в цілеспрямованій педагогічній підтримці, створенні комфортного психологічного клімату та розвитку позитивної самооцінки.

Загалом аналіз таблиці свідчить, що система критеріїв дозволяє комплексно охопити всі сторони мовленнєвої активності — когнітивну, комунікативну, емоційно-вольову та рефлексивну. Вона відображає як результат навчального процесу, так і рівень особистісної зрілості учнів, що проявляється у здатності мислити, аргументувати, співпрацювати й відповідально ставитися до власного мовлення. Отримані результати є підґрунтям для подальшої організації формульованого етапу експерименту, спрямованого на розвиток ініціативності, самостійності та впевненості учнів у процесі іншомовного спілкування.

З метою вивчення стану розвитку мовленнєвої активності в учнів та стану методичного забезпечення його формування нами також було відвідано 8 уроків англійської мови в 9-х класах. Ми спостерігали за кожним етапом уроку: чи виявляються в діях учнів під час уроку відповідні ознаки мовленнєвої активності і як саме, які методичні підходи обирали вчителі для розвитку вище названих ознак.

Також нами фіксувалася кількість помилок, які допусали учні обох класів у процесі складання діалогів, у порівняльному еквіваленті вони були фактично однаковими у обох класах.

Таким чином, дослідивши стан розвитку мовленнєвої активності в учнів 9-х класів сучасної старшої школи, виявивши при цьому недоліки та встановивши їх причини, ми одержали можливість приступити до формувального етапу нашого педагогічного експерименту.

Таким чином, упродовж вересня 2025 року – жовтня 2025 року нами було проведено дослідження з визначення рівня сформованості мовленнєвої активності в учнів 9 класів, зокрема, було проаналізовано реальний рівень сформованості засад мовленнєвої активності у учнів двох паралельних 9 класів. Після цього було та запропоновано і впроваджено в навчально-виховний процес експериментального 9-Б класу навчально-методичні матеріали для розвитку мовленнєвої активності на уроках англійської мови (вправи розглянуті у попередніх підрозділах).

2.3. Формування та впровадження позакласних заходів, спрямованих на розвиток мовленнєвої активності (формувальний етап експерименту)

Формувальний етап педагогічного експерименту є ключовою складовою емпіричного дослідження, оскільки він передбачає перевірку ефективності запропонованої системи позакласної роботи з розвитку мовленнєвої активності старшокласників. Його метою було впровадження комплексу методичних прийомів і форм позаурочної діяльності, які стимулюють учнів до активного іншомовного спілкування в невимушених ситуаціях. Формувальний етап відбувався упродовж жовтня 2025 року — лютого 2026 року на базі Рівненської гімназії № 24 Рівненської міської ради із залученням учнів експериментального 9-Б класу (23 учні).

Організація формувального етапу ґрунтувалася на принципах комунікативності, активності, ситуативності, творчої самореалізації та соціальної взаємодії, що визначені у працях О. Бігич [2], С. Ніколаєвої [36] та підтримуються рекомендаціями Ради Європи [63]. Під час впровадження позакласних заходів передбачалося створення середовища, в якому учні могли б використовувати англійську мову як природний засіб комунікації, не відчуючи тиску оцінювання.

Основними формами діяльності були мовні клуби, тематичні вечори, дебати, проєктні завдання, інсценізації та дискусійні ігри. Усі заходи мали інтеграційний характер, поєднуючи навчальні, розвивальні та виховні завдання. Кожна форма сприяла розвитку певного аспекту мовленнєвої активності: мотиваційного, когнітивного або діяльнісного.

Таблиця 2.5

Етапи реалізації формувального експерименту

Етап	Зміст роботи	Очікуваний результат
Підготовчий	Визначення тематики та графіка позакласних заходів, мотиваційна бесіда з учнями	Усвідомлення мети, підвищення інтересу до участі
Організаційно-практичний	Проведення заходів різних типів: мовний клуб, дебати, театральні постановки, конкурс проєктів	Активізація усного мовлення, зростання впевненості у спілкуванні
Рефлексивно-аналітичний	Аналіз досягнутих результатів, самооцінювання учнів, анкетування	Визначення динаміки розвитку мовленнєвої активності

Представлена таблиця відображає логічно послідовну структуру реалізації формувального експерименту, спрямованого на розвиток мовленнєвої активності учнів через систему позакласних заходів. Кожен із трьох етапів — підготовчий, організаційно-практичний і рефлексивно-аналітичний — має власне завдання, спрямоване на поетапне формування, активізацію та оцінку результатів мовленнєвої діяльності.

Підготовчий етап виконує мотиваційну та організаційну функцію: саме на цьому етапі визначається тематика позакласної роботи, графік проведення заходів і способи залучення учнів. Бесіди та мотиваційні зустрічі сприяють усвідомленню

значущості участі у таких заходах, формують позитивне ставлення до вивчення англійської мови та підвищують інтерес до активного спілкування. Таким чином, цей етап створює психологічну готовність і внутрішню мотивацію для подальшої діяльності.

Організаційно-практичний етап є основним, оскільки саме під час його реалізації відбувається практичне застосування знань, умінь і навичок учнів у реальних комунікативних ситуаціях. Проведення мовних клубів, дебатів, театралізованих постановок і проєктних конкурсів дозволяє активізувати усне мовлення, сприяє формуванню впевненості у власних силах, стимулює творчість і взаємодію між учнями. Завдяки цьому відбувається перехід від репродуктивного засвоєння матеріалу до самостійного, осмисленого й ініціативного використання мови у спілкуванні.

Рефлексивно-аналітичний етап спрямований на підбиття підсумків та усвідомлення досягнень. Аналіз результатів, анкетування та самооцінювання дають змогу простежити динаміку розвитку мовленнєвої активності, визначити сильні сторони й напрями подальшого вдосконалення. Рефлексія сприяє формуванню відповідальності за власне навчання, уміння оцінювати свої успіхи й труднощі, що є важливою складовою особистісного зростання учня.

Отже, структура формувального експерименту є цілісною й педагогічно обґрунтованою: вона поєднує мотиваційний, діяльнісний та аналітичний компоненти, що забезпечує не лише активізацію мовленнєвої діяльності, а й сталий розвиток комунікативної компетентності старшокласників у процесі позакласної роботи.

Позакласні заходи планувалися відповідно до вікових особливостей старшокласників і тематичних блоків програми з англійської мови. Під час упровадження експерименту використовувалися види діяльності, представлені на рисунку 2.5.

Рисунок 2.5. – Позакласні заходи

Форма дебатів була обрана як одна з найефективніших для розвитку аргументованого мовлення, логічного мислення та комунікативної впевненості учнів. Дебати “For and Against” відбувалися за спрощеними правилами британського парламентського формату, який передбачає участь двох команд — “Proposition” (за) і “Opposition” (проти). Кожна команда складалася з трьох–чотирьох учасників, які мали підготувати аргументи, контраргументи та підсумкові виступи. Тривалість одного раунду становила близько 25 хвилин, включаючи час на підготовку, виступи та обговорення результатів [16]. Темі дискусій добиралися з урахуванням вікових інтересів дев’ятикласників, зокрема: *“Social Media Does More Harm Than Good”*, *“School Uniform Should Be Optional”*, *“Technology Makes Teenagers Lazy”*.

Підготовка до дебатів тривала протягом тижня. Учні отримували список можливих тем, підбирали лексичний матеріал, формулювали тези та репліки для виступів. Під час тренувальних зустрічей учитель виступав не як суддя, а як фасилітатор, допомагаючи учням будувати аргументацію, використовувати англомовні кліше (*“I strongly believe that...”*, *“Let me disagree with you because...”*, тощо) та уникати помилок у вживанні граматичних конструкцій. Цей підхід забезпечував не лише мовну підготовку, а й розвиток критичного мислення — учні вчилися аналізувати проблему з обох позицій, передбачати контраргументи, спростовувати логічні помилки опонентів [7].

Під час проведення дебатів особливу увагу приділяли правилам поведінки у дискусії: повага до співрозмовників, вміння вислухати до кінця, уникання особистих зауважень. Ці правила сприяли формуванню культури комунікації англійською мовою. Суддями виступали самі учні, які заповнювали спеціальні аркуші оцінювання, відзначаючи найпереконливіші виступи. Такий підхід підвищував відповідальність і залученість усіх учасників процесу.

Дебати сприяли розвитку ініціативності (учні самостійно добирали приклади, факти), граматичної правильності (через практику аргументаційних конструкцій), лексичного збагачення (використання тематичних термінів, прикметників, сполучників), а також емоційної виразності мовлення. Учні вчилися не просто говорити англійською, а мислити нею. Багато учасників зазначали, що дебати

допомогли їм подолати страх перед публічним виступом, а також навчили формулювати думки чітко та логічно.

Загалом дебати “For and Against” довели свою ефективність як інтеграційна форма позакласної роботи, що об’єднує інтелектуальний, мовленнєвий і соціальний розвиток. За результатами анкетування після завершення циклу дебатів, понад 80 % учнів експериментального класу відзначили, що стали впевненіше висловлюватися англійською і відчують менше страху помилитися під час спілкування.

Проєкт “Discover Ukraine for Foreigners” був розроблений як форма інтеграції вивчення англійської мови з елементами громадянської освіти, патріотичного виховання та міжкультурної комунікації. Його метою було сформувати в учнів уміння використовувати англійську мову для створення автентичних комунікативних продуктів — мультимедійних презентацій, текстів, відео та постерів — на тему культурних і природних пам’яток України. Тематика проєкту мала практичний характер, адже учні створювали матеріали, орієнтовані на потенційних іноземних відвідувачів нашої країни [19].

Проєкт реалізовувався протягом трьох тижнів і складався з кількох етапів: вибір теми, збір інформації, створення мультимедійних матеріалів, оформлення результатів і публічний захист. Учні працювали в малих групах по 3–4 особи. Кожна група обирала об’єкт презентації (наприклад, “Lviv Old Town”, “Kamianets-Podilskyi Fortress”, “Sofiyivka Park in Uman”, “Carpathian Traditions”) і розподіляла ролі: дослідник, сценарист, дизайнер, доповідач. У процесі роботи учні користувалися англомовними джерелами, сайтами туристичних організацій, готували описи, добирали фото, формували інтерактивні слайди та відео.

Під час виконання проєкту учитель виконував функції координатора й наставника, який допомагав у відборі достовірних джерел, коригував лексико-граматичну правильність текстів і підтримував робочу атмосферу співпраці. Учні активно застосовували сучасні цифрові інструменти — Canva, PowerPoint, Google Slides, а також додатки для запису відео та озвучення матеріалів. Такий підхід поєднав навчальну та інформаційну компетентності, що відповідає вимогам НУШ і європейським орієнтирам освіти [66].

Захист проєктів проходив у форматі відкритого заходу, де учні демонстрували свої презентації, відповідали на запитання однокласників і вчителів, брали участь у коротких дискусіях. Захід завершувався голосуванням за найкращу роботу. Цей формат викликав високий рівень емоційної залученості: учні з ентузіазмом підтримували свої команди, демонстрували почуття гордості за культурну спадщину України та вміння репрезентувати її англійською мовою.

Проєкт “Discover Ukraine for Foreigners” дав відчутний ефект у розвитку мовленнєвої ініціативи, критичного мислення, творчої самореалізації. Учні не лише вдосконалили мовні навички, але й навчилися презентувати інформацію іноземною мовою впевнено, чітко, з використанням візуальної підтримки. Аналіз результатів показав зростання кількості активних учасників обговорень та помітне зниження кількості помилок під час усних виступів. Цей проєкт став яскравим прикладом того, як позакласна робота сприяє міжпредметній інтеграції, формуванню патріотизму та розвитку комунікативної компетентності водночас [23].

Театралізовані форми позакласної роботи були спрямовані на розвиток емоційної виразності, фонетичної правильності, інтонаційної гнучкості та колективної творчості учнів. Для інсценізацій було обрано короткі адаптовані твори англійської класики: *Charles Dickens “A Christmas Carol”* та *Oscar Wilde “The Happy Prince”*. Вибір цих творів пояснюється їх моральним змістом, доступною лексикою і виразними персонажами, які дозволяють учням не лише відтворювати текст, а й проживати його емоційно.

Підготовка театралізованих постановок тривала близько місяця і включала кілька етапів: добір текстів, розподіл ролей, адаптацію діалогів, репетиції та виступ. Учні працювали колективно, вносячи власні ідеї до сценарію, створювали декорації, костюми, музичний супровід. У процесі репетицій учитель здійснював фонетичний контроль, відпрацьовував вимову, інтонацію, наголос, а також проводив вправи з акторської майстерності англійською мовою — “*express emotions*”, “*speak through body*”, “*react without words*”.

Особливу роль у цій діяльності відіграло емоційне залучення. Учні з різними рівнями володіння англійською мовою могли реалізувати себе: одні брали

головні ролі, інші — читали закадровий текст, виконували функції постановників або технічних асистентів. Такий підхід забезпечував інклюзивність та підтримував колективну відповідальність за кінцевий результат.

Після показу постановок проводилася рефлексія — обговорення того, що вдалося найкраще, які фрази було важко вимовити, як змінився рівень упевненості. Учні зазначали, що саме театральні репетиції допомогли подолати страх говорити англійською, поліпшили їхню вимову та інтонацію. Учитель, у свою чергу, спостерігав за активністю учнів, виявляв мовні труднощі, що стали основою для подальшої індивідуальної роботи.

Театралізовані постановки стали не лише засобом розвитку мовленнєвої активності, а й потужним виховним інструментом. Вони сприяли згуртуванню класу, вихованню емпатії, формуванню естетичного смаку. За спостереженнями, навіть найсором'язливіші учні почали вільніше висловлюватися після участі у постановках. Таким чином, театральна діяльність у позакласній роботі виявилася високоефективним засобом комунікативного розвитку, що поєднує навчання, творчість і особистісне зростання.

Під час проведення формувального етапу експерименту особливу увагу було зосереджено на визначенні ступеня впливу різних форм позакласної діяльності на розвиток мовленнєвої активності учнів. Адже саме позаурочна взаємодія створює найсприятливіші умови для вільного іншомовного спілкування, розвитку ініціативи, творчості та впевненості у власних силах. Різні форми позакласної роботи — мовні клуби, дебати, театралізовані постановки, проектна діяльність, конкурси — сприяють активізації усного мовлення, формуванню соціальної компетентності та підвищенню внутрішньої мотивації до вивчення англійської мови. У таблиці 2.6 подано узагальнені результати дослідження, що ілюструють, як конкретні позакласні форми діяльності впливають на динаміку розвитку мовленнєвої активності старшокласників і сприяють ефективнішому формуванню їхньої комунікативної компетентності.

**Вплив позакласних форм діяльності на розвиток мовленнєвої активності
учнів**

Назва позакласної форми	Основна мета	Розвинені компоненти мовленнєвої активності	Методичні результати	Психолого-педагогічний ефект
Дебати “For and Against”	Формування навичок аргументованого діалогічного мовлення; розвиток логічного мислення й уміння вести дискусію англійською	Ініціативність, граматична правильність, лексичне збагачення, комунікативна гнучкість	Учні навчилися структурувати думки, використовувати аргументи, антиприклади, кліше (“I disagree because...”); зросла кількість самостійних висловлювань	Формування впевненості, розвиток критичного мислення, толерантності у спілкуванні, уміння слухати
Проект “Discover Ukraine for Foreigners”	Формування навичок публічного виступу, презентації культурної інформації англійською; розвиток командної роботи	Лексичне багатство, мовленнєва ініціативність, структурованість висловлювань, міжкультурна компетентність	Розширення словникового запасу (географічна, культурна лексика); покращення граматики при письмі; вироблення презентаційних умінь	Зростання самооцінки, формування почуття гордості за Україну, розвиток колаборативних навичок
Театралізовані постановки (“A Christmas Carol”, “The Happy Prince”)	Розвиток емоційної виразності, фонетичної та інтонаційної точності, впевненості у спілкуванні	Фонетична правильність, інтонаційна виразність, соціальна взаємодія, комунікативна креативність	Поліпшення вимови, наголосу, ритміки мовлення; подолання страху сцени; підвищення здатності до імпровізації	Зміцнення згуртованості колективу, розвиток емпатії, артистизму, позитивного ставлення до англійської мови

Як видно з таблиці, усі три форми позакласної діяльності мали виражений позитивний вплив на формування мовленнєвої активності учнів, але кожна — у різних аспектах. Дебати активізували раціонально-логічний компонент мовлення, розвинули вміння аргументувати й відстоювати позицію. Проектна діяльність поєднала мовленнєву практику з пізнавальною та патріотичною мотивацією, забезпечивши глибоке осмислення змісту. Театралізовані форми роботи, у свою чергу, сприяли розвитку фонетики, інтонації, виразності й впевненості у спілкуванні.

Формувальний етап педагогічного експерименту засвідчив, що системна організація позакласної роботи з англійської мови є ефективним засобом розвитку мовленнєвої активності старшокласників. Залучення учнів до інтерактивних, творчих і комунікативно насичених форм діяльності дало змогу створити природне іншомовне середовище, у якому мова перестала сприйматися лише як навчальний предмет, а стала живим інструментом спілкування.

Впроваджені форми позакласної роботи — дебати, проектна діяльність і театралізовані постановки — виконали важливу роль у формуванні ключових аспектів комунікативної компетентності. Дебати розвинули логічне мислення, навички аргументації та вміння висловлювати власну позицію англійською мовою. Проект “Discover Ukraine for Foreigners” стимулював пізнавальний інтерес, розширив лексичний запас і сформував здатність презентувати культурні надбання рідної країни засобами іноземної мови. Театралізовані постановки, у свою чергу, сприяли розвитку фонетичної точності, інтонаційної виразності, емоційності мовлення та згуртованості учнівського колективу.

У ході реалізації формувального етапу простежувалася позитивна динаміка в комунікативній поведінці учнів: вони стали активнішими, ініціативнішими, упевненішими у своїх висловлюваннях. Підвищилася здатність реагувати на репліки співрозмовників, зросла гнучкість і природність у використанні мовних структур. Позакласні форми роботи забезпечили емоційно сприятливу атмосферу, що зняла бар'єри спілкування і сприяла самовираженню учнів.

Отже, формувальний етап експерименту підтвердив доцільність використання позакласної діяльності як потужного педагогічного ресурсу у процесі розвитку мовленнєвої активності старшокласників. Створення умов для добровільного, творчого й осмисленого спілкування англійською мовою не лише підвищує рівень комунікативної компетентності, але й формує позитивне ставлення до предмета, розвиває критичне мислення, толерантність і культуру мовного діалогу.

2.4. Оцінка результатів експерименту та аналіз динаміки показників (контрольно-узагальнювальний етап)

Важливою умовою впровадження нововведень виявилась необхідність створення розвивально-творчого середовища під час впровадження методів і прийомів розвитку мовленнєвої активності в навчально-виховний процес, а саме: підтримка позитивного емоційного фону уроку, гуманізація навчального спілкування, співробітництво під час виконання інтерактивних завдань, підтримка творчих зусиль дитини, створення ситуацій успіху, тобто *організація навчально-виховного процесу на засадах особистісно-орієнтованої інтерактивної моделі освіти.*

На завершальному етапі формувального експерименту наприкінці жовтня 2025 р. у контрольному та експериментальному класах було проведено контрольний зріз, мета якого – порівняти результати, отримані на констатувальному етапі дослідження, з даними формувального етапу та виявити динаміку розвитку мовленнєвої активності учнів старших класів.

Для одержання достовірних даних ми скористалися тією ж методикою досліджень, що й на констатувальному етапі експерименту.

Після проведення формувального етапу дослідження нами була проведена бесіда з учителем 9-Б класу, яка засвідчила, що учні стали краще засвоювати

навчальний матеріал, зріс якісний рівень їх знань, умінь і навичок з англійської мови. Учні із задоволенням виконували вправи інтерактивного спрямування, навіть складні, особливу увагу було приділено використанню комп'ютерних інтерактивних засобів навчання. Учні, які раніше мали прогалини в знаннях з англійської мови, на рівні з іншими включались в роботу й покращили свої результати.

Основні показники виконання учнями мовленнєвих завдань на контрольному етапі педагогічного експерименту подано в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Результати побудови усних діалогів учнями 9-А та 9-Б класів

(контрольний етап дослідження, жовтень 2025 р.)

Школа, клас	К-сть учнів	Вид роботи	Бали та рівні							
			12-10		9-7		6-4		3-1	
			високий		достатній		середній		початковий	
уч.	%	уч.	%	уч.	%	уч.	%	уч.	%	
9-А	20	Мовна правильність	1	5	6	30	7	35	6	30
		Здатність самостійно проектувати діалог за заданою темою	2	10	5	25	8	40	5	25
9-Б	20	Мовна правильність	5	25	10	50	3	15	2	10
		Здатність самостійно проектувати діалог за заданою темою	5	25	9	45	4	20	2	10

Аналіз творчих робіт-міркувань на тему "Сучасні проблеми суспільства: виклики та шляхи вирішення", викладених у формі медіа-проекту, учнів 9-Б класу (експериментального) та побудованих ними діалогів на запропоновані теми засвідчив, що мовлення учнів помітно збагатилося, стало виразнішим, точнішим. Активізувалися творчі здібності школярів, покращилася здатність до створення логічних умовиводів, чіткіше стали проявлятися ознаки мовленнєвої активності: самостійність міркувань, уміння відстоювати власну точку зору, критичне ставлення

до результатів власної діяльності, толерантне ставлення до думок інших тощо. З написанням та представленням самостійно спроектованих діалогів за заданою темою на високому, достатньому та середньому рівні в експериментальному етапі справились 18 учнів (кількісний показник – 90 %), тоді як у 9-А класі (контрольному) – 15 учнів (кількісний показник – 75%).

Позитивна динаміка результатів навчання учнів експериментального класу на контрольному етапі досліджень у порівнянні з констатувальним етапом експерименту відображена в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

**Динаміка результатів побудови усних діалогів учнями
експериментального 9-Б класу**

Етап експерименту	К-сть учнів	Вид роботи	Бали та рівні							
			12-10		9-7		6-4		3-1	
			високий		достатній		середній		початковий	
			уч.	%	уч.	%	уч.	%	уч.	%
Констатувальний	20	Мовна правильність	1	5	4	20	10	50	5	25
		Здатність самостійно проектувати діалог за заданою темою	2	10	6	30	8	40	4	20
Контрольний	20	Мовна правильність	5	25	10	50	3	15	2	10
		Здатність самостійно проектувати діалог за заданою темою	5	25	9	45	4	20	2	10

Отже, ми можемо прослідкувати за таблицею, що кількість учнів, які показали високий рівень за здатністю самостійно проектувати діалог за заданою

темою, зросла з 10 % до 25 %; кількість учнів за цим же критерієм, що працювали на достатньому рівні, – з 30 % до 45 %. Надзвичайно позитивним є й те, що кількість учнів, що сформували та відтворили мовно правильні діалоги на високому рівні збільшилася з 5 % до 25%.

Що стосується роботи над побудовою діалогів, то тут також спостерігається значна позитивна динаміка: кількість учнів, що показали високий результат, збільшилася з 10% до 25%; кількість учнів, що продемонстрували достатній результат, збільшилася на 15%. Такі позитивні зміни пояснюються передусім тим, що практично на кожному уроці англійської мови учні працювали в інтерактивному режимі, тобто взаємодіяли, спілкувались, розвиваючи свої комунікативні здібності, діалогічне мовлення.

Результати ж підсумкового зрізу в контрольному 9-А класі, де навчання здійснювалося традиційно, не засвідчили помітного якісного та кількісного зростання показників, за якими проводилося дослідження.

Результати, подані у таблицях, демонструють динаміку розвитку мовленнєвої активності учнів 9-А та 9-Б класів Рівненської гімназії №24 у процесі експериментального навчання. Порівняння показників контрольного й констатувального етапів дає підстави зробити висновок, що впровадження позакласних форм діяльності, зокрема дебатів, мовних клубів, театралізованих постановок і проєктів, мало суттєвий позитивний вплив на формування комунікативних умінь учнів.

Під час контрольного етапу більшість школярів мали середній або початковий рівень сформованості мовленнєвої активності. У 9-А класі 65 % учнів допускали численні помилки й не проявляли впевненості у побудові діалогів; у 9-Б — 55 %. Це свідчить про обмежену мовну самостійність та недостатній рівень розвитку навичок спонтанного мовлення. Разом із тим у межах достатнього рівня перебувала лише третина учнів, що підтверджує потребу в активізації мовленнєвої практики через інтерактивні та творчі методи.

Після реалізації формувального етапу, який передбачав активне використання позакласних форм навчання, у експериментальному 9-Б класі зафіксовано помітне

покращення результатів. Кількість учнів із високим рівнем мовної правильності зросла з 5 % до 25 %, а кількість тих, хто здатний самотійно проєктувати діалог, збільшилася з 10 % до 25 %. Водночас кількість школярів із початковим рівнем зменшилася більш ніж удвічі. Це свідчить про ефективність систематичного залучення учнів до позаурочної мовленнєвої діяльності, яка забезпечує не лише збагачення лексико-граматичного запасу, а й формування впевненості, ініціативності та комунікативної гнучкості.

Аналіз творчих робіт і діалогів, побудованих за заданими темами, показав, що мовлення учнів стало точнішим, логічнішим і більш емоційно виразним. Старшокласники навчилися вільно висловлювати власні думки, аргументувати позицію, виявляти критичне мислення й ініціативу у спілкуванні. Особливо відчутним є зростання інтересу до комунікативних завдань, що засвідчує формування внутрішньої мотивації до вивчення англійської мови.

Отже, результати таблиць переконливо доводять, що впровадження системи позакласних форм роботи позитивно вплинуло на рівень мовленнєвої активності старшокласників. Вони не лише покращили якість мовлення, а й проявили вищий рівень самостійності, творчості та рефлексії у процесі комунікації. Це підтверджує доцільність використання позакласних методів як ефективного засобу розвитку іншомовної компетентності та практичного оволодіння англійською мовою.

Таким чином, проаналізувавши результати досліджень, ми прийшли до висновку, що робоча гіпотеза знайшла своє підтвердження. Науково обґрунтовані, дібрані, систематизовані й укладені нами інтерактивні методи та прийоми навчання за умов їх систематичного й коректного застосування гарантують стійке підвищення рівня навчальної активності старших школярів, їх інтересу до вивчення іноземної мови; суттєво впливають на розвиток мовленнєвих умінь і навичок та мовленнєвої активності учнів старших класів.

Зазначимо, що достовірність одержаних нами результатів і висновків забезпечується науковою методологією сучасних досліджень в галузі педагогічних наук, а також використанням комплексу взаємодоповнюючих методів дослідження, застосуванням загальноновизнаних методів математичного та статистичного аналізу.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

3.1. Основні напрями та ефективні форми позакласної діяльності з англійської мови

Позакласна діяльність з англійської мови є важливою складовою сучасного освітнього процесу, адже вона розширює межі навчання, створює можливості для практичного застосування мовних знань і сприяє розвитку комунікативної компетентності учнів. У системі загальної середньої освіти позакласна робота виступає не лише доповненням уроків, а й самостійним педагогічним простором, у якому учні реалізують свій творчий, інтелектуальний і соціальний потенціал. Вона сприяє формуванню у школярів уміння користуватися англійською мовою як засобом спілкування, пізнання світу та міжкультурної взаємодії [49].

Сучасна концепція навчання іноземних мов, визначена у Common European Framework of Reference for Languages (CEFR), наголошує на необхідності створення «реального комунікативного середовища», у якому мовлення використовується як засіб дії, а не лише як навчальний об'єкт [63]. Саме позакласна діяльність дозволяє реалізувати цю вимогу, забезпечуючи природні, емоційно насичені ситуації для мовленнєвої практики. Вона формує не лише лінгвістичні, а й соціальні, культурні, емоційні компетентності, розвиває навички співпраці, критичного мислення та толерантності.

У психолого-педагогічному аспекті позакласна діяльність розглядається як простір для самореалізації особистості. Як зазначає О. Бігич, навчання іноземної мови поза межами уроку допомагає «перетворити засвоєні мовні знання на внутрішній особистісний досвід», сприяючи розвитку внутрішньої мотивації до спілкування [3]. Для старшокласників, які вже володіють базовими навичками спілкування, позакласна робота відкриває шлях до вільного використання мови в

автентичних комунікативних ситуаціях, підготовки до міжнародного спілкування, участі у проєктах, конкурсах, дебатах і театралізованих постановках.

Позакласна робота з англійської мови є важливою складовою цілісного освітнього процесу, оскільки забезпечує умови для практичного застосування мовних знань, розвитку комунікативної компетентності та формування позитивної мотивації до вивчення мови. Вона дає змогу поєднати навчання з творчою, пізнавальною й соціально спрямованою діяльністю, що сприяє всебічному розвитку особистості учня. Різноманітні напрями позакласної роботи забезпечують інтеграцію освітніх і виховних завдань, розкривають потенціал кожного учня, сприяють самореалізації та підвищенню рівня мовленнєвої активності. Узагальнення цих напрямів подано в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Основні напрями позакласної роботи з англійської мови

Напрямок діяльності	Освітнє призначення	Типові форми роботи	Психолого-педагогічний ефект
Комунікативно-мовленнєвий	Розвиток діалогічного і монологічного мовлення	Мовні клуби, дискусії, дебати, рольові ігри	Активізація мовлення, формування впевненості
Пізнавально-культурний	Ознайомлення з культурою, традиціями англомовних країн	Вечори культури, тематичні тижні, вікторини	Формування міжкультурної компетентності
Проектно-дослідницький	Формування навичок самостійної роботи, використання мови у дослідженнях	Мультимедійні презентації, шкільні медіапроекти	Розвиток критичного мислення, самоосвіти
Творчо-естетичний	Розвиток емоційної виразності й артистизму	Театралізовані постановки, пісенні фестивалі	Формування емоційного інтелекту, командності
Соціально-комунікативний	Формування навичок співпраці, соціальної відповідальності	Волонтерські ініціативи, листування з ровесниками, клуби обговорень	Соціалізація, формування громадянських якостей

Як видно з таблиці, напрями позакласної діяльності охоплюють усі аспекти становлення особистості — когнітивний, емоційний, соціальний і ціннісний. Їх поєднання забезпечує комплексний розвиток учня як суб'єкта іншомовного спілкування. Кожен із напрямів виконує свою важливу функцію: комунікативно-мовленнєвий сприяє розвитку навичок усного й письмового мовлення, пізнавально-культурний — розширює світогляд і формує міжкультурну толерантність, проектно-дослідницький — активізує самостійність і критичне мислення, творчо-естетичний — розвиває емоційну виразність та креативність, а соціально-комунікативний — виховує почуття відповідальності, колективізму й емпатії. Сукупна реалізація цих напрямів забезпечує гармонійний розвиток учня як активного суб'єкта навчання, здатного ефективно взаємодіяти в іншомовному середовищі та застосовувати здобуті знання у реальних комунікативних ситуаціях [21].

Серед методичних засад організації позакласної роботи варто виокремити такі принципи: комунікативність, інтерактивність, добровільність, індивідуалізація, емоційна привабливість та зв'язок з реальним життям. Кожен із них створює умови для успішного формування мовленнєвої активності, адже позакласна діяльність має відбуватися в атмосфері довіри, партнерства і взаємопідтримки [35].

У практиці шкільного навчання англійської мови ефективними визнано такі форми позакласної роботи, що представлені на рисунку 3.1.

Ці форми охоплюють різні рівні активності — від індивідуальної творчості до командної співпраці, створюючи сприятливе середовище для розвитку мовленнєвих умінь у природному контексті.

Позакласна діяльність забезпечує тісний зв'язок між формальним і неформальним навчанням. У контексті реформи особлива увага приділяється створенню «освітнього простору розвитку», у якому позаурочна активність сприяє не лише засвоєнню знань, а й вихованню цінностей — відкритості, взаємоповаги, толерантності [56]. Саме через позакласні ініціативи англійська мова перестає бути лише навчальною дисципліною, а перетворюється на інструмент пізнання, самовираження та комунікації.

Рисунок 3.1. – Ефективні форми позакласної роботи

Ефективність позакласної роботи значною мірою залежить від особистості вчителя, який виступає мотиватором і фасилітатором. Він організовує процес не як формальну активність, а як співтворчість. Як зазначає К. Роджерс, справжнє навчання відбувається лише тоді, коли учні відчувають свободу висловлювання і довіру до педагога [71]. Саме позакласна діяльність створює можливість такої свободи, оскільки учні можуть самостійно обирати теми, форми участі та способи самовираження.

Суттєвим методичним аспектом є врахування вікових особливостей старшокласників, для яких властиві потреба у самоствердженні, прагнення до визнання та спілкування. Позакласна робота має будуватися на принципі

партнерства, коли учні виступають не пасивними виконавцями, а співорганізаторами заходів. Такий підхід сприяє розвитку лідерських якостей, ініціативності та навичок командної взаємодії.

Ефективність форм позакласної діяльності з англійської мови підтверджується практичним досвідом учителів, узагальненим у працях Л. Морської, С. Ніколаєвої, Н. Склярєнко, які підкреслюють, що позакласна діяльність виконує три функції: **мотиваційну** (формує інтерес), **практичну** (забезпечує мовленнєву практику) і **виховну** (формує ціннісне ставлення до іншої культури) [55].

Ефективність позакласної діяльності з англійської мови значною мірою залежить від правильного добору її форм, які враховують інтереси учнів, рівень їхньої підготовки та освітні цілі. Порівняльну характеристику основних форм позакласної роботи подано в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Порівняльна характеристика основних форм позакласної роботи з англійської мови

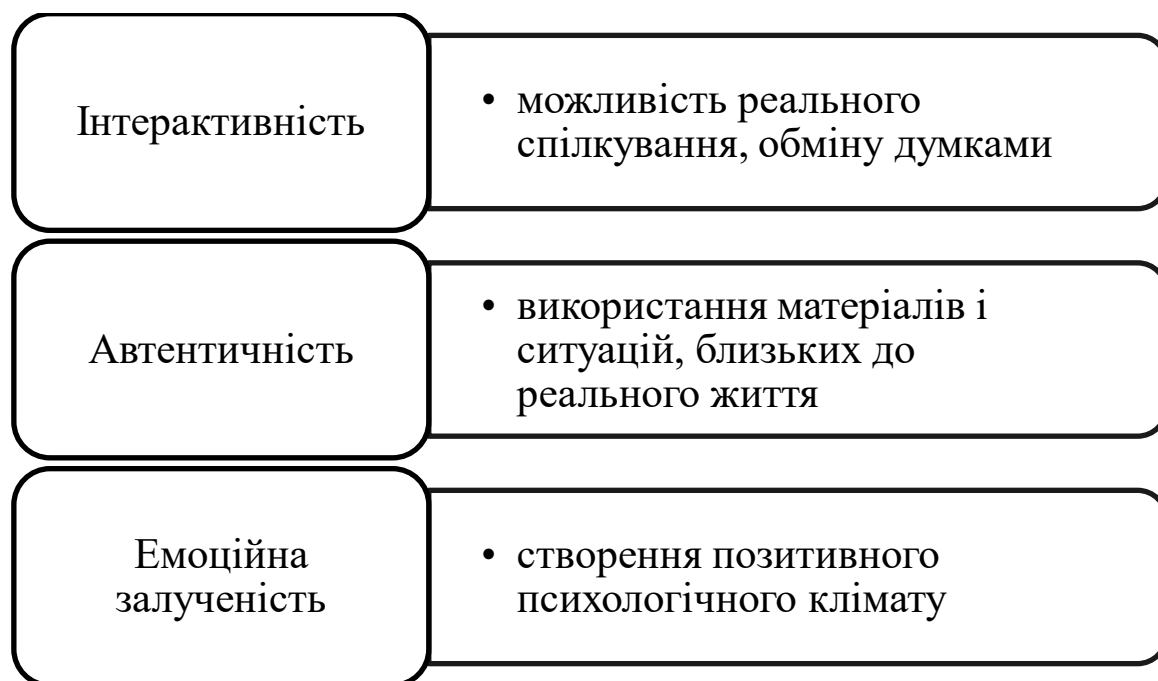
Форма позакласної роботи	Характеристика	Основні переваги	Можливі труднощі
Мовний клуб	Регулярні зустрічі з обговоренням тем англійською	Вільна комунікація, розвиток спонтанного мовлення	Потреба у систематичній організації
Дебати	Змагання у формі аргументованого діалогу	Розвиток критичного мислення, логіки, впевненості	Страх виступів, потреба у тренуванні
Проектна діяльність	Створення колективних мультимедійних продуктів	Командна робота, творчість, ІКТ-компетентність	Високі вимоги до часу та координації
Театралізація	Інсценізація літературних творів	Виразність, емоційність, фонетика	Вимагає підготовки декорацій, текстів
Тематичні тижні	Комплекс інтегрованих заходів	Підвищення мотивації, залучення великої кількості учнів	Велике навантаження на організаторів

Таким чином, аналіз основних форм позакласної роботи з англійської мови, поданий у таблиці 3.2, дає змогу стверджувати, що всі вони спрямовані на створення сприятливого комунікативного середовища, у якому учні можуть практично реалізовувати свої мовні знання й уміння [27]. Мовний клуб забезпечує регулярну практику спілкування, формуючи впевненість у власних висловлюваннях і навички спонтанного мовлення. Дебати стимулюють розвиток критичного мислення, логічності суджень та аргументованості позицій, виховуючи вміння вести конструктивний діалог. Проектна діяльність, поєднуючи творчість із використанням сучасних технологій, сприяє формуванню ІКТ-компетентностей та вмінню працювати в команді. Театралізація розвиває емоційну виразність, артистизм і фонетичну грамотність, а тематичні тижні інтегрують навчання з культурним розвитком, сприяючи підвищенню мотивації й активності школярів [29].

Попри окремі труднощі — потребу в систематичній підготовці, координації діяльності чи організаційних зусиллях — кожна з форм виконує важливу роль у розвитку мовленнєвої активності старшокласників, забезпечуючи комплексний підхід до формування їхньої комунікативної, соціальної та творчої компетентності.

Як показує практика, найбільш результативними є ті форми позакласної роботи, які передбачають активну участь учнів у прийнятті рішень, елемент гри, творчості й співпраці. Важливо, щоб завдання були посильними, але водночас стимулювали розвиток мислення, самостійність і мовленнєву ініціативу.

Відповідно до методичних рекомендацій **British Council** [60], найефективніші позакласні заходи ті, у яких поєднано три складники (рисунок 3.2).

Рисунок 3.2. – Складники найбільш ефективних позакласних заходів

Позакласна діяльність сприяє переходу від навчання до використання мови у дії, що є головним завданням сучасної методики. Саме в таких умовах формується справжня комунікативна компетентність, адже учень не просто відтворює готові фрази, а продукує власні смисли, висловлює думки, оцінки, емоції.

Досвід упровадження позакласних заходів показує, що найкращі результати досягаються за умови інтеграції різних форм діяльності — наприклад, поєднання проекту з дебатами або театралізації з культурологічною вікториною. Така інтеграція забезпечує системність і різноманітність мовленнєвої практики, підтримує інтерес і мотивацію учнів упродовж тривалого часу.

Крім того, позакласна робота виконує важливу соціалізаційну функцію. Учні вчаться співпрацювати, слухати інших, висловлювати незгоду конструктивно, що безпосередньо впливає на їхню мовну поведінку. Формування толерантності та відкритості до іншої культури відбувається не через заучування фактів, а через емоційний досвід спілкування англійською в групі однодумців [59].

Успішна реалізація позакласних програм вимагає від учителя володіння сучасними технологіями — цифровими платформами, мультимедійними засобами, онлайн-комунікаціями. Так, використання інструментів Padlet, Kahoot, Quizlet,

Mentimeter дає змогу інтегрувати ігрові елементи, створювати інтерактивні квести та вікторини, що підсилює емоційну залученість учнів.

Таким чином, основні напрями позакласної роботи з англійської мови мають міждисциплінарний характер. Вони поєднують когнітивні, емоційні, культурні й соціальні складники навчання, сприяючи формуванню комунікативно компетентної, креативної, соціально активної особистості.

3.2. Практичні рекомендації вчителям англійської мови щодо планування та оцінювання позакласної діяльності

Ефективна організація позакласної діяльності з англійської мови потребує від учителя високого рівня методичної культури, креативності й уміння планувати навчальний процес так, щоб кожен захід не лише сприяв розвитку мовленнєвих умінь учнів, а й відповідав їхнім пізнавальним потребам, віковим особливостям і інтересам. Позакласна робота має розглядатися як продовження навчальної діяльності, що забезпечує перехід від навчання до реального спілкування англійською мовою, розширюючи простір практичного застосування мови [45].

Планування позакласної діяльності повинно спиратися на принципи системності, добровільності, інтегрованості та діяльнісного підходу. Відповідно до рекомендацій Британської ради (British Council) [60], позакласні заходи мають бути частиною цілісної навчальної програми, де кожен елемент — від підготовки до оцінювання — логічно поєднаний із формуванням мовленнєвих компетентностей. Учитель виконує не роль контролюючого суб'єкта, а фасилітатора, координатора та натхненника учнівської діяльності.

Процес планування починається з визначення цілей. Вони мають бути конкретними, вимірюваними, досяжними, релевантними та обмеженими в часі

(SMART-підхід) [62]. Зазвичай планування охоплює три рівні, представлені на рисунку 3.3.

Рисунок 3.3. – Рівні планування освітньої діяльності

Планування позакласної діяльності має враховувати освітні цілі, вікові особливості, рівень підготовки учнів, наявність матеріальної бази, а також соціокультурні фактори середовища. Учитель повинен забезпечити зв'язок позакласних форм роботи з програмовими темами, щоб позакласна активність мала навчально-виховну спрямованість і водночас створювала ситуації невимушеного спілкування.

Таблиця 3.3

Орієнтовна структура річного плану позакласної роботи з англійської мови

Місяць	Тематика заходу	Форма проведення	Освітня мета	Очікуваний результат
Вересень	“Back to School” / “My Summer Adventure”	Мовний клуб, конкурс відеороликів	Актуалізація лексики, розвиток монологічного мовлення	Активізація мовних навичок після канікул
Жовтень	“European Day of Languages”	Інтерактивна вікторина, виставка постерів	Формування міжкультурної компетентності	Підвищення мотивації до вивчення мов
Грудень	“Christmas Traditions around the World”	Театралізована вистава, квест	Ознайомлення з традиціями англійських країн	Розвиток емоційної виразності, командності
Лютий	“Youth and Social Media”	Дебати, круглий стіл	Розвиток критичного мислення, аргументованого мовлення	Формування навичок ведення дискусії
Квітень	“Discover Ukraine in English”	Проектна діяльність, виставка-презентація	Формування мовленнєвої ініціативи, творчості	Підвищення впевненості у публічному виступі

Такий підхід допомагає педагогові системно організувати роботу, уникати випадковості та забезпечувати логічний розвиток мовленнєвих умінь. Крім того, планування повинно передбачати гнучкість, щоб мати змогу адаптувати заходи до актуальних подій, інтересів учнів або освітніх ініціатив.

Ефективне планування позакласної діяльності вимагає врахування низки методичних аспектів, які забезпечують її педагогічну доцільність (рисунок 3.4).

Рисунок 3.4. – Методичні аспекти ефективного планування позакласної діяльності

Методичне планування позакласної діяльності з англійської мови спирається на низку педагогічних аспектів, що визначають її ефективність і відповідність віковим та психологічним особливостям учнів. Кожен захід повинен не лише розширювати мовні знання, а й стимулювати внутрішню мотивацію, створювати позитивну емоційну атмосферу та забезпечувати інтеграцію з навчальним процесом [32]. Показані на рисунку 3.4 методичні аспекти — інтегративність, комунікативна спрямованість, емоційна привабливість, практична цінність, співпраця й рефлексивність — формують комплексну систему принципів, завдяки якій позакласна робота стає не лише засобом розвитку мовлення, а й потужним

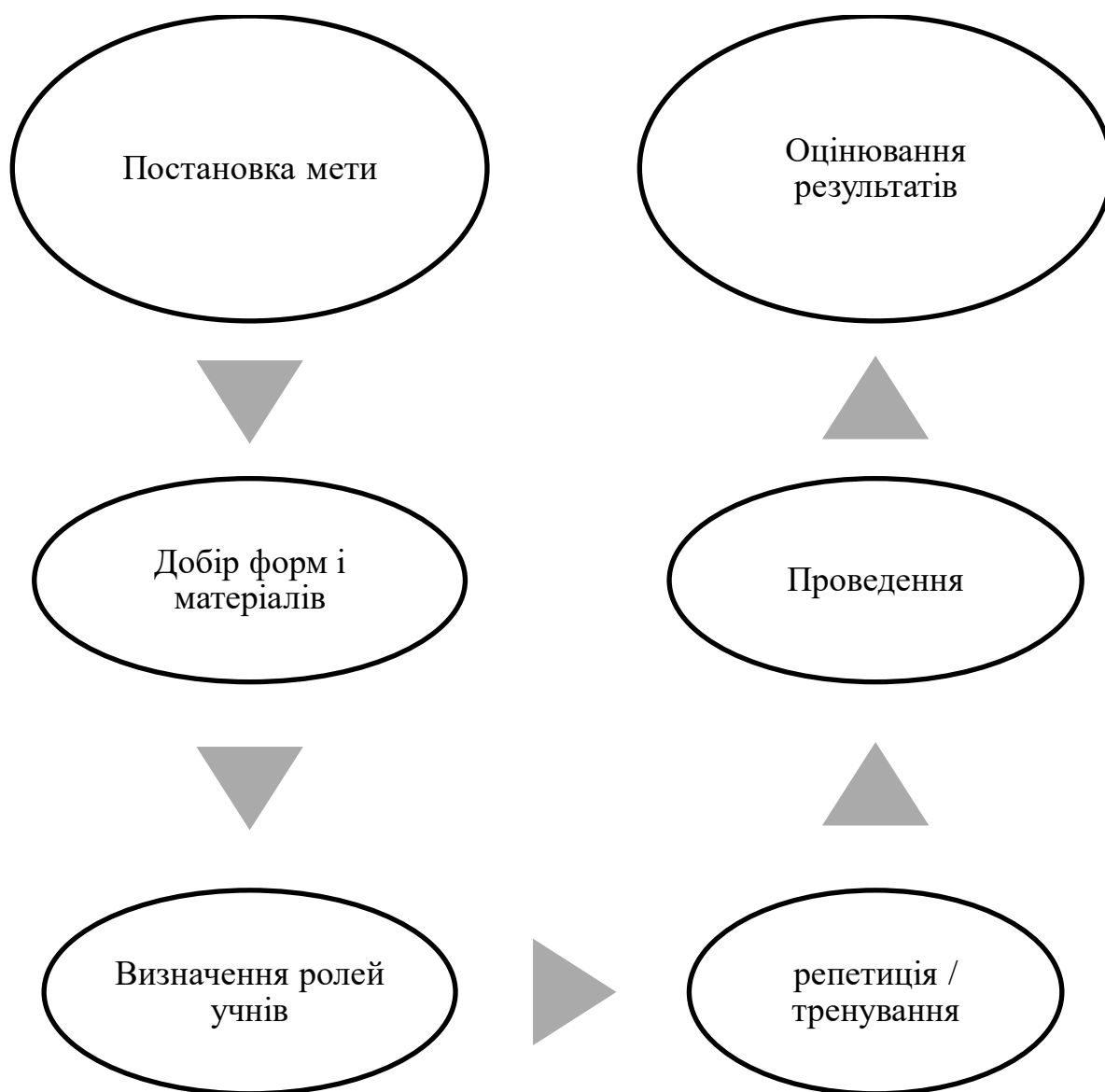
інструментом формування ключових компетентностей, самостійності та соціальної активності учнів.

Отже, наведені на рисунку методичні аспекти ефективного планування позакласної діяльності з англійської мови розкривають систему принципів, що забезпечують її результативність, практичну спрямованість та виховний потенціал. Інтегративність сприяє поєднанню позакласних заходів із навчальним процесом, що забезпечує цілісність освітнього впливу й дозволяє закріплювати знання у більш невимушеній, практичній формі. Комунікативна спрямованість визначає домінування усної взаємодії, вільного обговорення, дискусій та рольових ігор, що стимулюють розвиток мовленнєвої ініціативи й спонтанного мовлення [46].

Емоційна привабливість передбачає добір таких форм роботи, які викликають позитивні переживання, інтерес і мотивацію до участі, що особливо важливо для старшокласників у період формування стійкої внутрішньої мотивації до навчання. Практична цінність орієнтує позакласну діяльність на реальні життєві ситуації та автентичні матеріали, завдяки чому учні усвідомлюють практичну користь володіння англійською мовою. Співпраця забезпечує активну участь школярів у плануванні й реалізації заходів, формує почуття відповідальності, командного духу та самостійності. Водночас рефлексивність виступає важливим завершальним етапом, коли учні аналізують власні досягнення, труднощі й визначають шляхи подальшого вдосконалення. Сукупність цих аспектів створює методичну основу для організації змістовної, ефективно й особистісно орієнтованої позакласної діяльності з англійської мови [31].

Планування позакласного заходу з англійської мови вимагає чіткої послідовності дій, спрямованих на досягнення навчально-виховних цілей та забезпечення максимального залучення учнів. Важливо не лише визначити зміст і форми роботи, але й передбачити логіку підготовчого процесу — від постановки мети до аналізу результатів. Кожен етап має своє функціональне значення: спочатку визначається ціль і добираються оптимальні матеріали, далі уточнюються ролі учасників і проводяться репетиції, а завершальним етапом стає оцінювання досягнень та рефлексія. Ця послідовність, подана на рисунку 3.5, відображає

системний підхід до організації позакласної роботи, що забезпечує її ефективність і педагогічну доцільність.

Рисунок 3.5. – Логічна послідовність підготовки позакласного заходу

У процесі підготовки особливу увагу слід приділяти підбору лексико-граматичного матеріалу, який відповідає рівню мовної компетентності учнів. Занадто складний контент може демотивувати, тоді як надто простий — знизити інтерес. Важливою є також візуальна й мультимедійна підтримка — відео, пісні, презентації, постери, які роблять захід сучасним і динамічним [65].

Оцінювання у позакласній діяльності має мотиваційний, а не контролюючий характер. Його головна мета — підкріпити позитивний досвід учнів, відзначити прогрес і створити ситуацію успіху. Як зазначає С. Ніколаєва, «оцінювання в позаурочному навчанні має бути стимулом до самовдосконалення, а не фактором тривожності» [37].

Оцінювання може здійснюватися вчителем, самими учнями (самооцінювання), а також через взаємооцінювання у групах. Доцільно використовувати дескриптори, які базуються на критеріях CEFR: мовна правильність, лексичне багатство, інтонаційна виразність, здатність підтримувати діалог, ініціативність [63].

Таблиця 3.4

Орієнтовні критерії оцінювання участі учнів у позакласних заходах

Критерій	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Початковий рівень
Мовленнєва активність	Постійно бере участь, ініціює спілкування, підтримує діалог	Активний, але потребує стимулювання	Бере участь нерегулярно	Пасивний, уникає висловлювань
Граматична правильність	Майже безпомилкове мовлення	Окремі помилки не заважають спілкуванню	Часті помилки, що впливають на розуміння	Значна кількість помилок
Лексичне багатство	Використовує широкий діапазон лексики	Має добрий словниковий запас	Лексика обмежена, часто повторюється	Дуже обмежений словниковий запас
Виразність мовлення	Вимова природна, інтонація різноманітна	Невеликі труднощі з вимовою	Потребує додаткової роботи над інтонацією	Монотонність, труднощі у вимові
Командна взаємодія	Підтримує інших, допомагає в організації	Співпрацює, але не проявляє ініціативи	Виконує завдання лише за інструкцією	Не бере участі у спільній роботі

Ця таблиця може бути основою для створення оціночних листів або чек-листів, які заповнюють учні після участі у заходах. Така форма оцінювання сприяє рефлексії, підвищує мотивацію та формує відповідальність за власний результат.

Учителю англійської мови доцільно використовувати різні методи мотивації, що поєднують внутрішні (інтерес, успіх, самореалізація) та зовнішні стимули (похвала, сертифікати, публічне визнання). Сучасна педагогіка наголошує, що навіть невелике досягнення учня має бути помічене і позитивно підкріплене [9].

Ефективні прийоми стимулювання позакласної активності представлені на рисунку 3.6.

Рисунок 3.6. - Ефективні прийоми стимулювання позакласної активності

Отже, ефективні прийоми стимулювання позакласної активності учнів, представлені на рисунку 3.6, відображають сучасний підхід до організації навчально-виховного процесу, орієнтований на особистісну зацікавленість,

творчість і самореалізацію школярів. Створення простору вибору та персоналізація завдань сприяють розвитку автономії учнів, підвищують їхню відповідальність за результати діяльності та дозволяють реалізувати власні інтереси й таланти. Гейміфікація підсилює мотивацію, робить процес навчання емоційно привабливим, а публічне визнання досягнень формує позитивну самооцінку й прагнення до подальших успіхів. Інтеграція ІКТ забезпечує сучасність і динамічність позакласної роботи, розширює її межі за рахунок використання цифрових платформ і комунікаційних ресурсів. У сукупності ці прийоми створюють сприятливе середовище для розвитку мовленнєвої активності, креативності та соціальної взаємодії учнів [74].

Важливо, щоб учитель не лише оцінював результат, а й фіксував процес: як учні взаємодіють, як долають труднощі, як проявляють ініціативу. Ефективною формою аналізу є портфоліо позакласних досягнень, яке може включати фото-, відеоматеріали, творчі роботи, відгуки учнів і вчителя.

Рекомендується вести щоденник позакласної діяльності, де зазначаються: тема, дата проведення, кількість учасників, форма, короткі висновки. Це допомагає здійснювати рефлексію та систематичний аналіз ефективності заходів протягом навчального року.

Позакласна робота буде успішною лише за умови підтримки адміністрації закладу освіти. Керівництво має створювати умови для матеріально-технічного забезпечення, виділення часу в розкладі, організації шкільних фестивалів, конкурсів і тижнів англійської мови. Ефективною є практика міжпредметної співпраці — спільні заходи з учителями історії, мистецтва, інформатики. Це підсилює міждисциплінарний підхід і дозволяє інтегрувати англійську мову в інші освітні сфери.

Успішні приклади реалізації таких підходів спостерігаються у школах-партнерах eTwinning і програми GoCamp, де позакласна діяльність стає майданчиком для міжнародної комунікації та волонтерських ініціатив [10].

Плануючи та оцінюючи позакласну діяльність, учитель має дотримуватись кількох базових принципів, що представлені на рисунку 3.7.

Рисунок 3.7. – Ключові принципи планування та організації позакласної діяльності

Планування та оцінювання позакласної діяльності є важливими складовими професійної компетентності вчителя англійської мови. Ефективна організація позакласної роботи потребує системного підходу, творчості та партнерства між педагогом і учнями. Позакласні заходи сприяють не лише розвитку мовленнєвих навичок, а й формуванню ключових компетентностей: комунікативної, соціальної, культурної та громадянської.

Учитель, який володіє методикою планування, вмінням мотивувати й оцінювати учнів, створює умови для становлення активної, упевненої в собі особистості, здатної до іншомовного спілкування у реальних життєвих ситуаціях.

Системний підхід до позакласної роботи забезпечує якісно новий рівень навчання англійської мови — живий, динамічний і зорієнтований на потреби сучасного учня.

Отже, було розглянуто основні напрями, форми та методичні засади організації позакласної діяльності з англійської мови, спрямованої на розвиток мовленнєвої активності учнів старшої школи. Доведено, що саме позакласна робота є потужним інструментом формування комунікативної компетентності, оскільки поєднує навчальний і виховний потенціал, створюючи умови для природного, невимушеного спілкування іноземною мовою. Розмаїття її форм — мовні клуби, дебати, театралізовані дійства, проектна діяльність, тематичні тижні — забезпечує можливість реалізації різних освітніх, культурних і творчих завдань, сприяє розвитку критичного мислення, ініціативності, самостійності та командної взаємодії [64].

Особлива увага приділена психолого-педагогічним аспектам позакласної діяльності, які підсилюють ефективність формування мовленнєвої активності. Серед них — інтегративність, що поєднує позакласну діяльність із навчальними темами; емоційна привабливість і практична цінність, які забезпечують мотивацію до участі; комунікативна спрямованість, що орієнтує учнів на живе мовлення; співпраця та рефлексивність, які формують відповідальність і вміння оцінювати власні досягнення. Також наголошено на важливості інноваційних підходів — гейміфікації, персоналізації завдань, публічного визнання успіхів і використання цифрових технологій, які роблять процес навчання сучасним, динамічним і цікавим.

Проведене дослідження засвідчило, що системне планування позакласних заходів, поєднання різних форм роботи й урахування вікових особливостей старшокласників сприяють зростанню мовленнєвої ініціативи, впевненості у спілкуванні, здатності висловлювати власні думки іноземною мовою. Таким чином, позакласна діяльність виступає не лише засобом удосконалення мовних умінь, а й важливим чинником формування комунікативної, соціальної та особистісної компетентностей, що визначають успішність учня у навчанні й подальшому житті.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило всебічно розкрити сутність, структуру та педагогічні умови формування мовленнєвої активності учнів у позакласній роботі з англійської мови на старшому ступені навчання. У процесі виконання роботи досягнуто мети — теоретично обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено систему позакласної діяльності, спрямовану на активізацію іншомовного мовлення старшокласників, і доведено її ефективність. Результати дослідження підтвердили, що позакласна робота є важливим компонентом освітнього процесу, здатним істотно підвищити рівень комунікативної компетентності учнів за умови її цілеспрямованого, методично виваженого та особистісно орієнтованого впровадження.

У ході аналізу психолого-педагогічних і методичних джерел з'ясовано, що поняття «мовленнєва активність» охоплює не лише здатність до відтворення мовного матеріалу, а й готовність учня вступати у спілкування, ініціювати, підтримувати та завершувати комунікативні ситуації. Мовленнєва активність тісно пов'язана з мотиваційною, емоційною та когнітивною сферами особистості, а її розвиток можливий лише за умов створення природного мовного середовища. На основі узагальнення наукових позицій вітчизняних і зарубіжних дослідників обґрунтовано, що позакласна діяльність має унікальні можливості для стимулювання мовленнєвої ініціативи учнів, оскільки поєднує навчальні, виховні та соціокультурні функції.

Доведено, що старшокласники мають особливі психологічні характеристики, які визначають специфіку формування їх мовленнєвої активності: потребу у самоствердженні, прагнення до спілкування, розвиток самосвідомості й емоційної чутливості. Саме ці риси обумовлюють необхідність використання інтерактивних форм і методів навчання, які забезпечують свободу висловлювання, партнерські взаємини та ситуацію успіху. Теоретичний аналіз показав, що найважливішими принципами організації позакласної роботи є комунікативність, інтерактивність,

добровільність, ситуативність, емоційна привабливість і зв'язок із реальним життям, які створюють підґрунтя для розвитку мовленнєвої ініціативи.

Емпіричне дослідження, проведене на базі Рівненської гімназії № 24, дало можливість встановити вихідний рівень мовленнєвої активності дев'ятикласників і простежити динаміку її зростання під впливом системно організованої позакласної роботи. У ході констатувального експерименту виявлено, що більшість учнів мають середній рівень мовленнєвого розвитку, демонструючи обмежену спонтанність та низьку впевненість у спілкуванні. Ці результати підтвердили необхідність розроблення спеціальної програми формувального впливу, спрямованої на активізацію іншомовного мовлення у невимушених комунікативних ситуаціях.

Реалізація формувального етапу експерименту показала, що позакласна діяльність здатна стати потужним стимулом мовленнєвої активності. Найбільш ефективними формами роботи виявилися мовні клуби, дебати, театралізовані постановки, тематичні тижні та проєктні ініціативи, які забезпечують інтеграцію навчальних, виховних і культурних завдань. Такі форми сприяють розвитку критичного мислення, лексико-граматичної гнучкості, вимови, емоційної виразності та здатності до спонтанного висловлювання. Участь у колективних позакласних заходах створює атмосферу співпраці, підтримки та позитивного емоційного фону, що знижує мовленнєву тривожність і підвищує готовність учнів до використання англійської мови у реальному спілкуванні.

Важливим результатом дослідження стало визначення умов, за яких позакласна робота максимально сприяє розвитку мовленнєвої активності. До таких умов належать: чітке планування заходів відповідно до освітніх цілей і вікових інтересів учнів; створення ситуацій успіху через ігрові, змагальні та творчі форми діяльності; залучення учнів до процесу організації заходів; надання можливості для самооцінки та рефлексії; використання сучасних цифрових інструментів для підтримки інтересу. Застосування цих умов у практиці навчання забезпечує підвищення мотивації, формування стійкої позитивної установки на використання англійської мови поза межами уроку.

Практичні рекомендації, розроблені в ході роботи, мають прикладний характер і можуть бути впроваджені у практику вчителів англійської мови. Розроблена методика планування позакласної діяльності ґрунтується на принципах системності, добровільності, інтеграції та емоційної залученості. Оцінювання результатів позакласної роботи рекомендовано здійснювати за критеріями, що враховують не лише рівень володіння мовою, а й активність, комунікативну ініціативу, вміння співпрацювати та проявляти креативність. Запровадження таких підходів дозволяє перетворити оцінювання на процес мотивації та саморозвитку, а не на контроль і покарання.

Оцінка результативності експерименту підтвердила позитивний вплив системної позакласної діяльності на формування комунікативних навичок, розвиток соціальних і громадянських компетентностей, підвищення інтересу до вивчення англійської мови. Учні стали активнішими, упевненішими, відкритішими до діалогу, здатними висловлювати власну позицію й аргументовано відстоювати її англійською мовою. Позакласна робота виявилася також ефективним засобом виховання емоційної культури, толерантності, відповідальності та колективної взаємопідтримки, що особливо важливо для старшого шкільного віку.

Таким чином, дослідження підтвердило, що формування мовленнєвої активності учнів у позакласній роботі є не лише педагогічно доцільним, а й необхідним у контексті сучасних освітніх реформ і вимог до компетентнісного навчання. Позакласна діяльність має потенціал для створення цілісного іншомовного середовища, у якому учні вчаться застосовувати мову як засіб спілкування, пізнання, творчості та самовираження. Розроблені у процесі дослідження підходи й рекомендації можуть бути використані у практиці закладів загальної середньої освіти для підвищення ефективності викладання англійської мови, а також у системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Отримані результати не вичерпують усіх аспектів досліджуваної проблеми. Подальшого вивчення потребують питання диференціації позакласної діяльності відповідно до рівня мовної підготовки учнів, можливості інтеграції міжпредметних зв'язків, використання цифрових платформ і онлайн-форм для підтримки

позакласного спілкування англійською. Проте вже сьогодні можна стверджувати, що позакласна діяльність є одним із найефективніших напрямів формування мовленнєвої активності та розвитку комунікативної культури старшокласників, що відповідає стратегічним цілям сучасної української освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех, П. О., & Биркун, Л. В. Концепція викладання іноземних мов в Україні. *Іноземні мови*, 1996, № 2, с. 3–8.
2. Бігич О. Б. *Методика навчання іноземних мов і культур у середніх навчальних закладах*. Київ : Ленвіт, 2013.
3. Бігич О. Б. *Методика формування іншомовної комунікативної компетентності*. Київ : Ленвіт, 2013.
4. Бігич О. Б., Ніколаєва С. Ю. *Методика навчання іноземних мов і культур у середніх навчальних закладах*. Київ : Ленвіт, 2013.
5. Бронзель, Л. А. Сутнісна характеристика інтерактивних технологій навчання. *Теорія та методика управління освітою*, 2012, № 3. URL: <https://tmue.edu.ua>
6. Виготський Л. С. *Мислення і мова*. Київ : Радянська школа, 1982.
7. Волкова, В. О. Дослідження інтересів старших школярів у контексті змісту навчання англійської мови у 10–11-х класах середньої школи. *Іноземні мови*, 2018, № 3, с. 3–5.
8. Волкова, В. О. Проблема змісту в комунікативно орієнтованому навчанні іноземної мови. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія 1: Лінгводидактика*, 1998, № 2, с. 80–84.
9. Годованець, Н. І., & Леган, В. П. Короткий огляд інтерактивних методів навчання іноземної мови. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, 2017, № 1(40).
10. Гончаренко С. У. *Педагогічні основи формування комунікативних умінь учнів*. Київ : Освіта, 2016.
11. Державний стандарт оцінювання. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>
12. Дослідження інтересів старших школярів у контексті змісту навчання англійської мови у 9–11-х класах середньої школи. *Іноземні мови*, 1998, № 3, с. 3–5.

13. Єфименко Т. М. *Формування іншомовної комунікативної компетентності учнів у позаурочній діяльності*. Іноземні мови, 2020, №3, с. 24–29.
14. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
15. Зеленська, О. П. Навчання іншомовного діалогічного мовлення здобувачів вищої освіти в нелінгвістичній магістратурі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 2019, № 66.
16. Зимня І. А. *Психологічні аспекти навчання говоріння іноземною мовою*. Київ : Освіта, 1999.
17. Коваленко, О. Концептуальні зміни у викладанні іноземних мов у контексті трансформації іншомовної освіти. *Іноземні мови в навчальних закладах*, 2003, с. 4–10.
18. Коваль, Т. І., Сисоєва, С. О., & Сущенко, Л. П. *Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності: навч.-метод. посібник*. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2009. 380 с.
19. Кочубей, Н. Характеристика інтерактивного навчання англійського мовленнєвої активності мовою молодших школярів. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання* / за заг. ред. Матвієнко О. В. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2010, № 42, с. 133–139.
20. Краєва, О. А. Криза ідентичності підліткового віку та її роль у становленні зрілої особистості. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України*.
21. Краєвський, В. *Методологія педагогіки: минуле і сучасне*. *Педагогіка*, 2002, № 1, с. 10.
22. Кузьменко, Н. Особистісно орієнтований підхід в сучасному навчально-виховному процесі ВНЗ. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогіка*, 2016, № 4.

23. Куріч, М. Використання інтерактивних технологій на уроках іноземної мови. URL: [file:///C:/Users/user/AppData/Local/Temp/Documents/Downloads/Npd_2013_2_21%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/user/AppData/Local/Temp/Documents/Downloads/Npd_2013_2_21%20(2).pdf)
24. Кушнарєнко, І. М. Комунікативний підхід до навчання на уроках іноземної мови. URL: https://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/41271/
25. Литвин, С. В. Система вправ для навчання писемного спілкування учнів старших класів середньої загальноосвітньої школи. *Іноземні мови*, 2001, № 1, с. 4–9.
26. Лубянова, О. Основи соціокультурного підходу до викладання іноземної мови учням ВНЗ. URL: https://kamts1.kpi.ua/sites/default/files/10_LUB'ANOVA.pdf
27. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах / за ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2002. 328 с.
28. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька ; за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
29. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах : підручник для студентів вищих навчальних закладів / Л. С. Панова, І. Ф. Андрійко, С. В. Тезікова. Київ : Академія, 2010. 327 с.
30. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник. Київ : Ленвіт, 1999. 320 с.
31. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції : курс лекцій : навч.-метод. посібник для студентів мовних спеціальностей освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін. ; за ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2011. 344 с.
32. Мисечко, О. Є. Методика навчання англійської мови у середній школі : навчальний посібник-практикум для учнів. Житомир : Полісся, 2002. 256 с.
33. Міністерство освіти і науки України. *Концепція Нової української школи*. Київ, 2017.

34. Морська Л. І. *Позакласна робота з англійської мови у старшій школі*. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2019.
35. Морська Л. І. *Проектні технології у викладанні англійської мови*. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2019.
36. Ніколаєва С. Ю. *Методика навчання англійської мови у старшій школі*. Київ : Слово, 2018.
37. Ніколаєва, С. Ю. *Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах / С. Ю. Ніколаєва та ін.* Київ : Ленвіт, 1999.
38. *Педагогічний словник / за ред. дійс. чл. АПН України М. Д. Ярмаченка*. Київ : Педагогічна думка, 2001. 514 с.
39. Підласий І. П. *Педагогіка: Новий курс*. Київ : Освіта, 2017.
40. Пометун О. І. *Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід*. Київ : Освіта, 2020.
41. Пометун О., Морська Л. *Інтерактивні технології в сучасній школі*. Київ : Освіта, 2022.
42. Пометун, О., Пироженко, Л. *Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання*. Київ : А.С.К., 2005. 192 с.
43. *Постанова Кабінету Міністрів України № 898 від 30 вересня 2020 р. Про затвердження Державного стандарту базової середньої освіти*.
44. Проблема змісту в комунікативно орієнтованому навчанні іноземної мови. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія 1: Лінгводидактика*, 1998, № 2, с. 80–84.
45. *Професійна педагогічна освіта : особистісно орієнтований підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 436 с.
46. Психологічні передумови змісту навчання іноземної мови на старшому ступені середньої загальноосвітньої школи. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*, 1999, № 3, с. 106–109.
47. Редько, В. *Інтерактивні технології навчання іноземної мови. Рідна школа*, 2011, № 8–9, с. 28–36.

48. Саакян, С. В. Проблеми навчання іноземної мови на сучасному етапі: формування іншомовних діалогічних умінь. URL: <https://vseosvita.ua/library/problemi-vikladanna-inozemnoi-movi-na-sucasnomu-etapi-formuvanna-insomovnih-dialogicnih-umin-19588.html>
49. Сердюченко, Ю. О. Інтерактивні технології навчання як фактор розвитку іншомовного діалогічного мовлення старшокласників. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Германська та міжкультурна комунікація*, 2019, № 1.
50. Середницька, І. Я. *Психологічний аналіз кризи ідентичності учнівської молоді* : дис. ... канд. психол. наук. Одеса, 2005. 287 с.
51. Сисоєва, С. О. *Інтерактивні технології навчання дорослих* : навч.-метод. посібник / НАПН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих. Київ : ЕКМО, 2011. 320 с.
52. Скляренко Н. К. *Методика навчання англійської мови у старшій школі*. Київ : Видавничий дім «Слово», 2018.
53. *Старші класи – Педагогіка і освіта. Врахування вікових психологічних особливостей та інтересів у навчанні іноземної мови*. URL: <http://www.ipedahohika.com/lirefs-107-1.html>
54. Стороженко, О. Ю. Застосування інтерактивних технологій як один із засобів підвищення ефективності сучасного уроку іноземної мови. URL: <http://nvk30.ucoz.ru/load/>
55. *Текст у навчанні англійської мови на старшому ступені загальноосвітньої середньої школи. Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*, 2000, № 2.
56. *Форми, методи і організація навчального процесу в кредитно-модульній системі* : навч.-метод. посібник / С. М. Гончаров, А. А. Білецький, О. М. Губницька, Т. А. Костюкова ; за ред. С. М. Гончарова. Рівне : НУВГП, 2007. 184 с.
57. Циганок, Г. В. Теоретичні передумови навчання іншомовного діалогічного мовлення старшокласників засобами інтерактивних технологій. *English in Interdisciplinary Context of Life-long Education* (Кам'янець-Подільський, 1–7 квітня

2020 p.). URL: <http://englishcontext.kpnu.edu.ua/2020/04/01/teoretychni-peredumovy-navchannia-inshomovnoho-dialohichnoho-movlennia-starshoklasnykiv-zasobamy-interaktyvnykh-tekhnologii/>

58. Шевченко, Є. Використання інтерактивних технологій для розвитку пізнавального інтересу на уроках англійської мови. *Англійська мова та література*, 2005, № 24, с. 4–6.

59. Baker, J., & Westrup, H. *Essential Speaking Skills*. London : Continuum International Publishing Group, 2003. 170 p.

60. British Council. *Developing Learners' Speaking Skills beyond the Classroom*. London, 2021.

61. Bruner J. *Acts of Meaning*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1990.

62. Byram, M. *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. McGraw-Hill, 1997. 56 p.

63. Council of Europe. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume*. Strasbourg : Council of Europe, 2020.

64. Dörnyei Z. *Teaching and Researching Motivation*. Harlow : Pearson Education, 2011.

65. Galvin, K., & Cooper, P. *The Basics of Speech: Learning to Be a Competent Communicator*. New York : McGraw-Hill Education, 1999. 606 p.

66. GoGlobal Initiative. *GoCamp: English Language Volunteering Program Report 2023*. Kyiv, 2023.

67. Harmer J. *The Practice of English Language Teaching*. London : Longman, 2015.

68. Hymes D. *On Communicative Competence*. In: Pride J., Holmes J. (eds.) *Sociolinguistics: Selected Readings*. Harmondsworth: Penguin, 1972.

69. Littlewood W. *Communicative Language Teaching: An Introduction*. Cambridge : Cambridge University Press, 2017.

70. Nunn D. *Classroom Interaction and the Development of Speaking Skills*. Oxford : Oxford University Press, 2017.

71. Rogers C. *Freedom to Learn*. Columbus, OH : Merrill, 1983.
72. Scrivener J. *Learning Teaching*. Oxford : Macmillan Education, 2011.
73. Van Compernelle, R. A., & Williams, L. Teaching, learning, and developing L2 French sociolinguistic competence: A sociocultural perspective. *Applied Linguistics*, 2012, № 33(2), pp. 184–205. URL: <https://academic.oup.com/applij/article-abstract/33/2/184/180124>
74. Veen, W., Lam, I., & Taconis, R. A virtual workshop as a tool for collaboration: towards a model of telematic learning environments. *Computers & Education: An International Journal*, 1998, № 1/2, pp. 31–39.
75. Wolfson, N. *Rules of Speaking*. London & New York : Longman, 1990. 61 p.

ДОДАТКИ

Практичні рекомендації стимулювання мовленнєвої активності учнів 9-го класу

На етапі навчання реплікування використовуються умовно-комунікативні вправи на підстановку, відповіді на запитання, імітацію, запитання за зразком і т.п. Необхідно збільшувати кількість реплік учнів при цьому до 2-3.

Вправа 1. "Запитання-відповідь"

Завдання : Read the given dialogue and in pairs, put your variants to the words underlined in it, use the prompts on the board

A: How do you do today?

B: Very well . I'm going to the cinema today.

A: Excellent!

Prompts: super, the theatre, good luck; wonderful, the circus, have fun.

На першому етапі використовуються умовне мовлення, рецептивно-відтворювальні вправи. Вправи можуть бути імітаційними, заміщувачими, трансформаційними, запитаннями-відповідями і т.д. На цьому етапі використовуються всі типи опор: вербальні та невербальні, заміщення та бліц, візуальна підтримка та слухова підтримка. Ось кілька прикладів.

Вправа 2. "Повідомлення"

Завдання : Inform your partner about a new supermarket in your street. Use the lines from the given dialogue.

A: Jan, did you know that a new supermarket opens soon in my street?

B: Really? Where is it exactly?

A: Just a five-minute walk from here.

Вправа 3. "Запитання-відповідь"

Завдання: Ask each other's opinion about the film you saw last night. Use the examples of questions and answers below.

Examples of questions: How did you like the film last night?

What do you think about the film?

Why didn't you like that film?

Examples of questions: I liked it very much. I think it was boring.

I didn't like the music in it.

Dialogue sample: -Did you enjoy the film we saw?

-Well, not really. I think it was too slow.

На етапі оволодіння діалогічними єдностями використовуються рецептивні, продуктивні, комунікативні вправи на обмін репліками.

На другому етапі використовуються вправи на розвиток умінь складати мікродіалоги та вдосконалення навичок оволодіння діалогічними єдностями. На цьому етапі учням пропонуються вербальні слухові опори (фонограма діалогу-зразку), зорові вербальні опори (мікродіалог-підстановча таблиця, мікродіалог-схема).

Вправа 4. "Діалог-зразок"

Завдання: а) Listen to a dialogue on the tape and put the dialogue on the paper into the correct order.

1. Eddi! You look awful! What's wrong?

2. It's no wonder. You don't do anything. What you need to do is to change your lifestyle.

3. You could start by getting up early in the morning and eating a healthy breakfast.

4. I know. But you'll soon get into a routine. You could also join a gym.

5. No, I'm serious. If you work out three times a week, you'll soon start feeling better.

a. Me in the gym? You've got to be joking!

b. Yeah, but I'm used to waking up around 11.

c. Well, I feel so bored and tired lately. Nothing seems to interest me.

d. Well, I suppose I could give it a try.

e. And how am I supposed to do that?

b) Use the prompts to act out a similar dialogue:

tired/ not sleeping/go to bed early, try drinking war milk before bed/ used to going to bed late/go to bed the same time every night/ wake up early.

Вправа 5. “Діалог-зразок”

Завдання : Look at the picture and in pairs complete the dialogue by choosing the right word in each line.

A: Where do you think the picture was taken?

B: In a hospital. / At a school.

A: What can you see in the picture?

B: I can see a woman putting a plaster on a boy's finger. /I can see a teacher talking to one of her pupils.

A: When was the last time you saw your doctor? / When was the last time you talked to your teacher?

B: Two months ago.

* Use the lines from the given dialogue and in pairs work with another picture.

Вправа 6. “Крок за кроком”

Завдання: In pairs change the italicized words in the given dialogue, using the prompts on the board:

In the morning, eat breakfast, go to school, I have 6 lessons a day, wake up in the morning, go to work immediately.

A: What do you do in the evening ?

B: In the evening I usually watch TV and then go to bed .

A: How many hours do you sleep a night ?

B: I usually sleep 8 hours each night . And when do you go to bed ?

A: I go to bed at 8 o'clock and go to sleep immediately.

* Complete this dialogue with your partner.

На етапі оперування мікродіалогом доцільно виконувати рецептивно-репродуктивні та репродуктивні умовно-комунікативні вправи для імітації,

підстановки, відповіді на запитання, запитування конкретної інформації (за зразком), інформації повідомлення тощо.

Вправи третього етапу – мовленнєві, продуктивні. Усі опори зняті, а вправи мають самостійний характер. Мета вправ цього етапу – навчити учнів вести власні діалоги відповідно до навчальних та мовленнєвих ситуацій.

Вправа 7. “ Розпитування”

Завдання: Student A. You have just arrived in London for the first time.

You have come for a holiday and to learn English.

London seems a little strange and you need to ask for help.

Student B. You live in London. You met someone in the street,

who doesn't know much about London. Be friendly

And prepare to help this person.

На етапі навчання вести діалоги слід використовувати рецептивно-продуктивні комунікативні вправи найвищого рівня без використання спеціально створених опор.

Вправа 8.”Обмін думками”

Завдання: Share with your partner your opinion about job situation in Ukraine.

Tell him or her how much each person is paid in your country.

Then say how much you think each person should be paid and say why.

Вправа 9. “ Рольова гра “

Завдання: Person A is meeting Person B at the airport. It is their first meeting.

Ask about Person B's visit as a tourist.